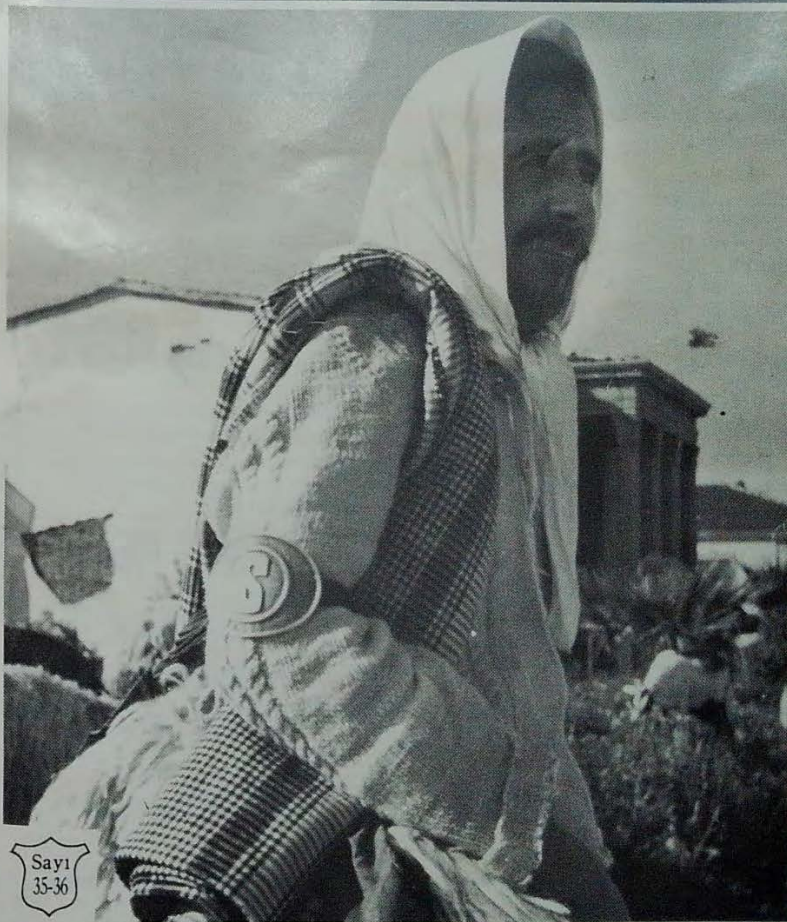

Halkbilimi

Halk Sanatları Derneği Yayınıdır

Sayı
35-36

Halkbilimi

Halk Sanatları Derneği Yayınıdır

1994/3-4 Yıl:8 Sayı:35-36
Temmuz-Aralık
Ederi: 100,000.- TL.
Yılda Dört Sayı Yayınlanır

Sahibi ve yazı İşleri Sorumlusu:
Kani KANOL

Yayın Kurulu:

Engin ANIL
Öcal ERTEN
Hasan BULUNÇ
Hasan EKMEKÇİ

Baskı:
Ateş Matbancılık LTD.
Organize Sanayi Bölgesi Lefkoşa
Tel.: 22 82215

Abone Koşulları:

Kıbrıs: 250,000 TL.
Türkiye: 300,000 TL.
Diğer: 15 Sterling

Yazışma Adresi:

Has-Der
PK 199 Lefkoşa-KKTC
Mersin 10 Türkiye

Tel: (392) 22 76276 (Akşam Saatlerinde)
(392) 22 83146 (Mesai Saatlerinde)

Ön Kapak

Kıbrıslı bir çoban...

Arka Kapak

Dipkarparz'da eski ve yeni birarada...

İÇİNDEKİLER

Okurlara	1
Short Summary of the Contents	2
Engin ANIL	
Kıbrıs Halkbilimi ve Arkeolojisi'nde Delikli Taşlar	3
Tuncer BAĞIŞKAN	
Goncoloz	14
Mehmet ERTUĞ	
Geçmişin Kırsal Kesim Yapılarında Görülen Prestij Unsurları Üzerine Bir Yorum	16
M. Suat Bergil	
Kıbrıs Türkleri'nin Alevi Kimliği.. ..	22
Ahmet ERDENGİZ	
Politika ve Folklor.	27
Bekir AZGIN	
CKSD'nin Düzenlediği Açık Oturuma Sunulan Bildiri.	33
Kani KANOL	
Haberler	35
Tzırık G. EMİROĞLU	

Okurlara

Kani KANOL

Değerli Okurlar,

Uzunca bir aradan sonra yeniden buluşmanın mutluluğunu taşıyoruz. Dergimizin 1994 yılı son iki sayısını bu kadar geç yayımladığımız için bizi affedeceğinizi umuyoruz.

Şu bir gerçek ki, Halkbilimi Dergisi'ni ta başından beri günü gününe yayınlama becerisini bir türlü beceremedik. Bunun nedenlerini çeşitli vesilelerle birçok kez sizlere anlattık. Bu nedenleri ortadan kaldırmayı beceremediğimiz için bu konuda başarılı olamadık. Ancak bütün olumsuzluklara karşın ülkemizin folklor yaşamına ışık tutacak bir dergiyi yaşatmak da bir başarıdır diye düşünüyorum. Yıllardır ağır aksak yayımlanmaya devam eden bu derginin içerisinde barındırdığı bilgi ve belgelerle geleceğe ışık tutacak bir yayın olduğumu herkes kabul etmektedir.

Ülkemizde son dönemde folklor tartışmaları yeniden gündemi yakalamış görünüyor. Özellikle halkdanslarıyla uğraşan ekip ve derneklerin halkdanslarımızın yozlaşmakta olduğu gerçeğini görerek buna çareler arama çabasına girmiş olmasının büyük bir aşama olarak görüyoruz. En azından sorun olduğu saptanmış ve bu tartışmaya açılmıştır. Danslarımızda figürlerin kaybolduğu, oryantalleşmenin çok olumsuz bir şekilde yerleşmeye başladığı, özgün yapı ve kimliğini kaybetmekte olduğu, karakterinin bozulmaya başladığı ve hatta Türkiye'de halkdanslarına uygulanmakta olan sahne düzenlemelerinin kendi danslarımızın özelliklerini gözardı edilerek uygulanmakta olduğu temel tartışma konuları olarak ortaya çıkmıştır.

Tüm bu tartışmaları olumlu gelişmeler olarak görüyor ve önümüzdeki dönemde bu sorunlara ortak çareler bulabilmeyi umuyoruz.

Short Summary of the Contents

Engin ANIL

Dear Readers,

We are back again with the 35th and 36th issues of our periodical Halkbilimi "Folklore" which are the last two issues for 1994.

We are sorry for the late publication of the periodical mainly due to economical problems. Having a very limited number of subscribers, saving up for this purpose, makes the job more difficult.

The present two issues, printed together, basically consist of the papers which are presented at the 12th Folklore Symposium organised by HAS-DER, in December 1994.

The first article on page 3 is by Tuncer Bağışkan, an archeologist and folklore researcher, and a continuous contributor to our magazine. His paper is about "Perforated Stones in Relation with Cypriot Folklore and Archeology." In his work, Bağışkan tried to put forward the religious and folkloric beliefs and rituals of the Cypriot folk about Perforated Stones of Cyprus, starting from the ancient times up to this date.

The second paper published is by Mehmet Ertuğ, a retired educationalist and the only living "Meddah" *of North Cyprus. His subject is about the beliefs in the non-existing, ugly and frightening creature "Goncoloz".

The next article is on page 16 by M. Suat Bergil, an educationalist at the University of Lefke. The name of his article is "A Comment on the Elements of Prestige Found on the Buildings of the Countryside." As understood from the topic Mr Bergil is explaining the reasons, for which architects of the past used to build monumental buildings with special features which made them unique. Mr Ahmet Erdengiz, second secretary in the Foreign Ministry of TRNC, contributed to the Symposium with an article about the footprints of Alevi belief, which is a sect of the Muslim Religion among the Turkish Cypriots. In his article he insists that the Alevi belief which is now completely forgotten among the Turkish Cypriots was once the basic religious belief and Turkish Cypriot daily life-style was basically similar to that of the Alevites.

Another article is by Bekir Azgen on page 33. His subject is our organisation HAS-DER (Folk Arts Association). He has taken it as an example of a civil organisation who has succeeded "Invention of Tradition" in the field of Folklore.

The last article is a paper by Kani Kanol, Secretary of Has-Der (Folk Arts Association), at a conference organised by Cihangir Kültür Sanat Derneği. In his speech he had made brief explanations on some questions directed to the speakers. The main questions were 1) Are there any differences between Greek and Turkish Cypriot dances? 2) Why is there no certain standard application of Cypriot Folk Dances, such that different associations apply them differently?

Starting from page 35 onward you may find the folklore news from Has-Der and various other institutions and organisations.

We hope to be with you again in our next issues very soon.

Sincerely Yours

*MEDDAH: Man telling traditional folk tales to the public. Traditional entertainer like a one man talk show.

12. Halkbilim Sempozyumu Bildirileri

Kıbrıs Halkbilimi ve Arkeolojisi'nde Delikli Taşlar

GİRİŞ

Bu araştırma Kıbrıs'ta XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren değişik spekülasyonlara neden olan delikli taşların Kıbrıs Halkbilimi ile arkeolojisindeki yerini, kullanım şekillerini ve komşu ülkelerle olan ilişkilerini belirleyebilmek amacıyla ele alınmıştır.

Kıbrıs'taki bazı taşların kutsal sayılıp ibadet gördüklerine ilişkin bilgilere kaynak kitaplarda rastlanabildiği gibi, yakın geçmişimizle ilgili olanların büyük bir bölümü güngörmüş yaşlılarımızın belleklerinde halen yaşamaktadır.

Yaklaşık 2-3 metre boyunda olan delikli taşlarda bir insanın geçebileceği genişlikte dikine dikdörtgen bir delik bulunmaktadır. (Resim 1 ve 2) Buldukları yerler genellikle antik şehir kalıntıları, değirmen taşlarının bulunduğu yerler, dini yapıların yanları, su kaynaklarının bulunduğu yerler ve dağ yamaçlarıdır. Yakın geçmişimizde bu taşların bolluk, bereket ve uğur getirdiğine (K. K. 44,276) (1), hastaları sağlığa kavuşturma gücüne sahip olduğuna ve saklanan bir definenin yerini belirleyen işaret taşları olduğunun inanılırdı. (2)

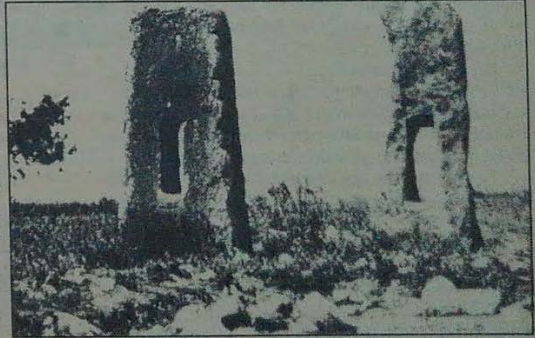
Bu taşlar genellikle Kıbrıslı Türk ile Rumlar tarafından "Delikli Taş" ve "Delikli" (Dribimni) olarak bilinmelerinin yanı sıra, içlerinde tanrıların (Afrodit, Meryem Ana v.s), Perilerin (Nymphe) ve kötü ruhların bulunduğuna da inanıldığından "Azize Taş", "İyi Kadın Taşı" (Petros Tis Galis Yeneges) veya sadece "İyi Kadın" (Gali Yenega) olarak da bilinmektedirler.(3)

I. KIBRIS'TAKİ DELİKLİ TAŞLARLA İLGİLİ YAZILI KAYNAKLARDAKİ

Tuncer Bağışkan
Arkeolog

BİLGİLER

Kıbrıs'taki delikli taşlarla ilgili yazılı ilk bilgiler Kıbrıs'ı 1874 yılında ziyaret eden Luigi Palma di Cesnola'nın "Cyprus: Its ancients cites, tombs and Temples" adlı

Resim 1 Eski Baş'taki (kukla) delikli taşlar.

kitabında yer almaktadır.(4)

Cesnola bu taşlarla ilgili derlediği bilgileri sadece dini çerçevede yorumladığından bunları bereket sembolü, menhir ve konik şekilleri itibarı ile de bir seks organı olarak görmüştür. Araştırmaları sırasında Kıbrıs'taki dört ayrı yerde (Ay. Napa köyü Ayia Mavri mevkiindeki Catalima antik şehri kalıntıları, Gastria yanındaki Elea burnunda, Apostolos Andreas Burnundaki Kleides adalarının

Halkbilimi 4

karşısındaki şehir kalıntılarında ve Kukla'daki Aphrodit Anadyomene kalıntılarında) saptadığı delikli taşlara yayınında yer vermiştir. Cesnola Catalima antik şehir kalıntılarında bulunan delikli taştan şu şekilde söz etmiştir: "(Taşın ortasındaki) deliğin içinde kırık camlar, bilezikler, bazı cam küpeler ve kısmen yanmış 2-3 adet mumdan bir yığın bulunmaktaydı. Bu eşyaların buraya niçin konduğunu ve bunlara ilişkin herhangi bir batıl inancın olup olmadığını, çok akıllı olan ve Ay. Napa'da oturan Rum rahberim kaptan Andrea'ya sordum. Köydeki yeni eylene ve gerekse sevdikleri tarafından terk edilen genç kızların buraya gelip cam mücevheratlarını kırdıklarını izah etti. Ayrıca hastalıktan kurtulmak amacıyla yaşlı kadınlar da mum yakmak için bu esrarengiz taşta gelirler. Bu taş Venüs'e adanmış putperest bir tapınak kalıntısı mı, yoksa bazı Rum azizlerin kalıntıları mıdır ki dertlerinden kurtulmak isteyen ister genç veya isterse yaşlı olsun bazı kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir?"

Cesnola ayrıca define bulmak amacıyla Eski Baf'taki (Kukla) delikli taşların yanında bir kazı yapmıştır. (5) Kazı sonrasında bu taşların Aphrodite Anadyomene tapınağının bir parçası olduğu, yanındaki yapıların ise rahip ve rahibeler tarafından kullanıldığı görüşüne varmıştır.

Kıbrıs'ı ziyaret eden F.H.H. Guillemaud ise Anoyira (Resim 2), Pakhna ve Kostithes vadisindeki delikli taşlardan söz etmiş ve çevrelerindeki kalıntılara dayanarak bunların Kıbrıslıların unuttuğu eski bir yağ değirmenine ait kalıntılar olduğu görüşüne varmıştır. (6)

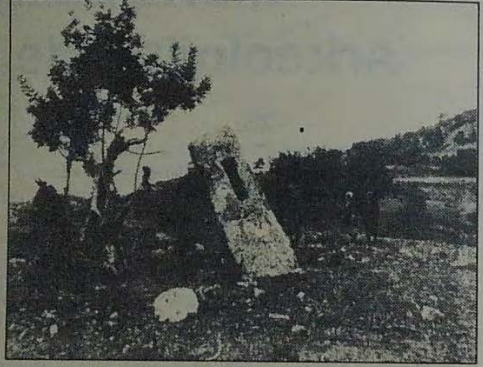
Kıbrıs'ı ziyaret eden topograf Von Hammer ise Eski Baf'taki taşların bir limana ait kalıntılar olabileceğini öne sürmüştür. (7)

Kıbrıs'ta araştırma ve kazı yapmak üzere 1888 yılında görevlendirilen D.G. Hogarth, delikli taşlarla ilgili izlenimlerine "Davai Cypria" adlı kitabında yer vermiştir. (8) Hogarth ile Guillemaud Kıbrıs'ta kırktan fazla delikli taş saptarken, bu sayı diğer araştırmacıların saptadıklarıyle elliye ulaşmıştır. (9) (Resim 3) O dönemde bu taşların "Ayai Petra" ("Azize Taş"), "Agia Trypinene" ("Azize Delikli) ve "Delikli Taş" olarak bildikleri öğrenilmektedir.

Hogarth kitabında bu taşların yaygın olarak antik harabeler ile mezarlık alanlarında bulunduğunu örneklerken, bazılarının çevrelerinde yağ değirmenine ait kalıntılara (değirmen taşı, yağ küpü, taş kap, sarınc) rastlandığına, ayrıca bu taşların deliklerinden çocuk

doğurmayan kısır kadınlar ile hastaların (çeşitli hastalıklar ile sitemaya yakalananların) geçirildiğine ve bu taşlar ile çevrelerindeki çalılıklara çaput bağlanıp deliklerine taş konduğuna ilişkin bilgilere de yer vermiştir.

Kıbrıs'ta araştırmalar yapan A. Sakellarios, 1890 yılında Rumca olarak yayımlanan "Ta Kipriaka"da, delikli taşların

Resim 2 Anoyira'daki delikli taşlardan biri

kutsal amaçlarla kullanıldığını örneklerle anlatırken, bazılarının yanında içleri sıvalı havuzlar ile kayalara oyulmuş su haznelerinin bulunduğu da değinmiştir. (10)

Kıbrıs'ı ziyaret eden M. Olnefalsch-Richer, 1891 yılında yayımladığı "Ancient Places of worship in Kypros" adlı kitabında Eski Baf'taki delikli taşların ibadet amacıyla kullanıldığını ortaya koyarken, bunların bir yağ değirmenine ait kalıntılar olduğunu savunan Guillemaud ile Hogarth'ın görüşlerine katılmamıştır. (11) Richter bu görüşlerine ek olarak 1893 yılında yayımladığı "Kypros, the Bible and Homer" adlı kitabında, Kıbrıs ile Suriye'de ibadet gören kutsal ağaçların altında veya yanlarında bu tür taşların bulunduğuna ilişkin bilgilere de yer vermiştir. (12)

Richter ile Cesnola yerli halktan sağladıkları bilgiler doğrultusunda aktarma görevini yaparlarken, hasta çocukların delikli taşlardan geçirildikleri, nişlerine mum veya kandil yakılıp para veya zinet eşyası konduğu ve kısır kadınların çocuk sahibi olmak inancı ile bu taşların deliklerinden geçirildikleri üzerinde durmuşlardır.

E. Deschamps 1896 yılında yayımladığı makalede

Kıbrıs'ta hastaların geçirdikleri delikli taşlar Menhir olarak tanımlanmıştır. (13) Buna Traplus'ta hastaların geçirdikleri "Senanis" veya "idol" olarak bilinen kapı şeklindeki Menhirler örnek olarak gösterilmiştir. (14)

Kıbrıs'ta görevli olarak bulunan Rupert Gunnis ilk baskısını 1936 yılında gerçekleştirdiği "Historic Cyprus" adlı kitabında, Pakhna, Spitali ve Patriki (Tuzluca)

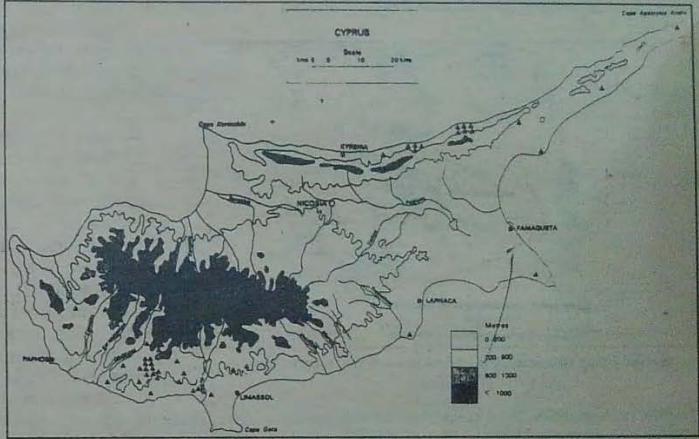
köylerinde saptadığı delikli taşlarla ilgili inanç ve uygulamalar üzerinde durmuştur. (15) Rupert Gunnis, genellikle sıtmaya yakalanan Limasol kazasına bağlı Spitali köylülerinin köydeki antik Azize Anna kilisesinin etrafında yedi kez döndükten sonra kilisenin yanındaki delikli taşın sürünerek geçtiklerini ve bu delikten geçenlerin hemen sağlığa kavuşacağına inanıldığını yazmıştır. (16) Gunnis'in delikli taşlarla ilgili Patriki köyünde (Tuzluca)

saptadığı adet ise çok ingiçtir. Köyün inancına göre, eşleri tarafından aldatılıp aldatılmadıklarını öğrenmek isteyen erkekler, paskalya yortusunun pazartesi günü kilise avlusundaki taşın deliğinden elbiseleriyle birlikte sürünerek geçmek için sıraya girerlermiş. Bu delikten geçemeyenlerin eşleri tarafından aldatıldıkları için başlarında oluşan boynuzların delikten geçişlerini engellediğine inanılmış. Hatta 1935 yılında bu delikten geçemeyen bir adamın eve gidince eşini döğdüğü ve eşinden boşanma işlemlerini başlattığı öğrenilmektedir. (17)

Kıbrıs'ta manevi inançlar ile Rum toplumunun dini bayramları üzerinde duran Maria Paraskevopoulou, yayınladığı kitabında, delikli taşlarla ilgili bilgiler verirken, Eski Baf'ta (Kukla) yanyana duran delikli taşların birinden çocuk doğurmayan kısır kadınların, diğerlerinden ise eşlerinin geçmesi halinde bu çiftlerin çocuk sahibi

olacaklarına inanıldığını yazmıştır. (18) Çocuğu olmayan kadınların delikli taşlardan geçirilmeleri inancının Makedonya Yörtükleri arasında da bulunduğu ve senenin belirli zamanlarında etraflarında düzenlenen toplantılara Hristiyanların da katıldığı öğrenilmektedir. (19)

Yine Kıbrıs Rum toplumunun yakın geçmişindeki delikli taş inançları üzerinde duran Elenis Yenobolu,

Resim 3 XIX. yüzyılda saptanan delikli taşların dağılım haritası

Selides dergisinde yayımladığı yazısında Pahn ile Anoyira'daki delikli taşların üzerinde dururken, bunların etrafında gelişen adet ve uygulamalardan da söz etmiştir. (20)

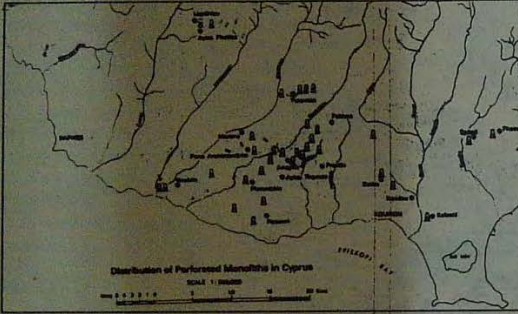
Kıbrıs'ın yakın geçmişindeki delikli taşlara dayalı inanç ve uygulamaları karşılıklı görüşme yöntemiyle tarafından araştırılıp incelenmiş ve sonuçları ise Halkbilimi ile Pygmalion dergilerinde yayımlanmıştır. (21)

II. KIBRIS HALKBİLİMİNDE HASTALARI DELİKLİ TAŞLARDAN GEÇİRME İNANÇ VE UYGULAMALARI

Kıbrıs Halkbiliminde hastalıklara kötü ruhların neden olduğuna ve bu kötü ruhların da taşlarda, yol kavşaklarında, harabelerde, mağaralarda, ormanlarda, tepo yamaçlarında, kırlarda ve sularda barındıklarına inanılırdı. İnanca göre,

Halkbilimi 6

kötü ruhların sağlıklı çocukları hastalıklı olanlarla değiştirmeleri sonucu hastalıklar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle kötü ruhların hastalar üzerindeki etkisini ortadan kaldırmak için barındıkları yerlerde bir dizi uygulamaya içine girilmekteydi. Bu uygulamalardan biri de hastaları delikli taşların deliğinden geçirmekti. Böylesi uygulamaların Kıbrışlı Türk ve Rumların yanı sıra Makedonya Yörükleri, Hristiyanlar ve Anadolu (22) ile İngiltere (23) ülke halkları tarafından da bulunduğu öğrenilmektedir. Kuzey Afrika'daki

Resim 4 Baf ve Limasol kazılarında delikli taşların yayılım haritası

Traplus'ta hastaların kapı şeklindeki Menhirlerden (Senams-Idol) geçirilmeleri benzeri inanca dayalı uygulamanın bir varyantı olarak görülmüştür. (24) Bunların yanı sıra delikli taşların muska, tılsım ve kurban kesme amaçlarıyla ilk çağlardan itibaren kullanıldığına ve bu inançların da günümüze kadar ulaştığına ilişkin bilgiler de mevcuttur. (25)

Kıbrıs'ta Türk ve Rum hastaların geçirildikleri delikli taşlar köylerin içinde veya çevresinde bulunmaktadır. Bu taşlar bir veya birden fazla olabilmektedir. Böyle bir taşın köy ile köy civarında bulunmaması durumunda hastalar en yakın köydeki delikli taşta götürülürdü. Hastaların delikli taşlardan geçirilmeleri bir dizi uygulamayı gerektirmekteydi. Bunlardan saptayabildiklerimiz şunlardır:

(1) Hastalar delikli taşlara anneleri ve/veya anneleri ile birlikte ariyle kanı karışmamış (yabancı) bir kadın tarafından götürülür. (K.K. 193, 222) (26) Uygulama süresince hiç konuşulmaz. (K.K. 44) (27)

(2) Hasta delikli taştan geçirilmeden önce:

(a) Oradaki kilisenin etrafında 3 veya 7 kez dolandırılır. (K.K. 44) (28)

(b) Giydiği elbiseler çıkartılarak çıplak duruma getirilir. (29)

(3) Hastayı delikli taştan geçirmek için taşın bir tarafında çocuğun annesi, diğer tarafında ise diğer kadın durur. Hasta alınıp verilme suretiyle taşın deliğinden üç kez geçirilir. Her geçirilişte: "Geliz Yenegez al çocuğunu ver çocuğumu" denir. (30)

Taşın deliğinden geçebilenlerin yaşayacağına, delikte sıkışıp kalanların veya delikten geçemeyenlerin (Taşın sıkıldığı kişilerin) ise öleceğine inanılır. (K.K. 44, 211, 213, 222, 241) (31)

(4) Hasta delikli taştan geçirildikten sonra:

(a) Taşın etrafında üç kez dolandırılır. (32)

(b) Delikte mum, kandil yakılır ve deliğin içine zeytin yağı, para, ziynet eşyası (33) veya benzeri adak hediyeleri konur.

(c) Hasta oradaki suda yıkanır ve elbiseleri orada bırakılır. (K.K. 193)

(ç) Hastanın elbiseleri veya elbiselerinden kesilen bir parça çaput delikli taşta veya yandaki bir ağaca bağlanır (K.K. 44, 211, 213, 222, 241) (34) ve hastaya eden getirilen temiz elbiseler giydirilir. (K.K. 193, 211, 213, 222, 241) (35)

(d) Yukarıdaki uygulamalardan sonra delikli

taşın gelinen yolun dışındaki başka bir yoldan (genellikle de tarlalardan) (K.K. 211, 213, 222) ve hiçbir yolkavuşundan geçilmeden (36) eve dönülür. Delikli taşın gelinen yoldan eve dönülmesi halinde hastalığın delikli taşta kalmayıp eve taşınacağına; hastanın sağlığa kavuşmayacağına inanılır. (K.K. 44) (37)

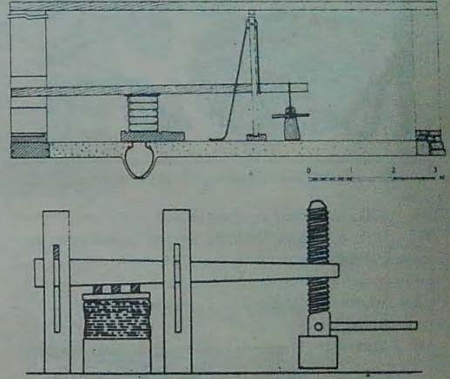
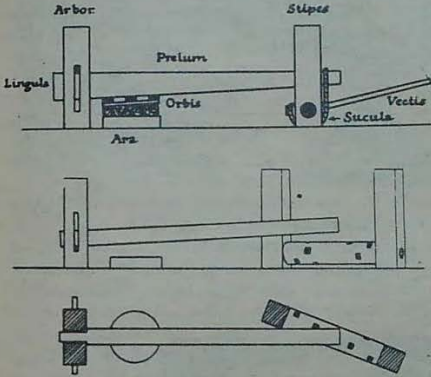
(e) Delikli taşlardan geçirilen hastaların hemen sağlığa kavuşacağına inanılır.

III. DELİKLİ TAŞLARIN KIBRIS ARKEOLOJİSİNDEKİ YERİ

Göçebelikten kurtularak sabit yerleşime geçen insanların yaşamlarını devam ettirmede birinci derecede önemli olan üretim araçlarını kutsallaştırdıkları gayet iyi bilinmektedir. Bu bağlamda Anadolu, İngiltere ve Kıbrıs'ta kutsal sayılan delikli taşların yapıldıkları dönemde üretime katkı sağlayan araçların günümüze ulaşan parçaları olup olmadığını arkeolojik araştırma ve kazı verilerine dayanarak belirlemeye çalışalım. Ancak buradaki amacımız antik

dönemlerdeki zeytin yağı üretiminin aşamalarından olan ezme, sıkma, yağı sudan ayırma, yağdaki tortuları çöktürme ve benzeri uygulamaları anlatmak olmadığından, sadece Kıbrıs'taki yağ üretimi ile delikli taşların çevresinde yapılan arkeolojik çalışmalar hakkında anahtarları ile bilgi vermekle yetinilecektir.

bazı delikli taşların çevresinde saptadıkları yağ değirmeni kalıntılarına dayanarak bunların şimdiki Kıbrıslıların unuttukları eski bir yağ değirmeniye ait kalıntılar oldukları görüşünü öne sürmüşlerdir. Bu yazarlar genellikle harabelerde saptanan delikli taşların çevrelerinde aşağıdaki kalıntıları gördüklerini belirtmişlerdir.

Resim 5-8 Antik dönem yağ sıkma presinin çizimleri (S. Hadjisavvas'un yayını 1992)

Kıbrıs'ta gerçekleştirilen arkeolojik kazılar, yabancı zeytine dayalı ilkel zeytin yağı üretiminin A Seramik Neolitik'ten (M.Ö 7000-6000) başlayarak Geç Tunç Döneminin başına kadar (M.Ö 1625) devam ettiğine ilişkin bulgular vermiştir. (38) Fakat bu döneme ilişkin ilkel aletlerin dışında yağ üretim mekanizmasına ait olabilecek herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır.

Yabancı zeytinin ehlileştirilmesi ve mekanizmalarla sıkılması işlemlerinin Geç Tunç döneminden (özellikle de Geç Tunç döneminin II C safhasının başladığı M.Ö 1450 tarihinden) itibaren başladığına ve bir evrim geçirecek günümüze kadar ulaştığına ilişkin bulgular oldukça kabarık bir yekün tutmaktadır. Kıbrıs'ın Amenophis IV (Akhnaton) (M.Ö 1372-1354) döneminde ürettiği kaliteli zeytin yağının Mısırlı tüccarlar tarafından Mısır'a ihraç edildiği ve Kıbrıs kralının Mısıralına haraç olarak yağ gönderdiği Tell el Amarna arşivindeki belgelerde kayıtlıdır. (39)

Kıbrıs'ı XIX'uncu yüzyılın son çeyreğinde ziyaret eden yazarlardan sadece Hogarth, Guillemand ve Sakellarios,

(1) Baf kazasma bağlı Ayios Photio'da "Ayia Petra" olarak bilinen iki taşın yanında taştan yapılmış yağ küpü (40)

(2) Lapityu köyünün üst başındaki Ayia Varvara'daki iki taşın yanında çok büyük yuvarlak bir değirmen taşı (41)

(3) Yerovasa'daki Diyarizo vadisinin kenarında (Kedares ile Yerovasa arasında) bulunan "Ayia Tripimene" olarak bilinen delikli taşın yanında yuvarlak bir değirmen taşı. (42)

(4) Flamudi ile Akatu arasındaki kıyı şeridinde bulunan Pergamon (Urania ?) harabelerindeki 4 delikli taşın yanında kayaya oyulmuş bir sarnıç. (43)

(5) Kallurga (Bahçeli) ile Liches (Küçük Ernköy ?) arasındaki kıyıda bulunan Moulos Burnundaki Macaria harabelerinde yer alan 6 adet delikli taşın yanında yuvarlak değirmen taşları (44)

(6) Guillemand tarafından Dora (Dhora) köyü ile Dora yanındaki Kostithes vadisinde saptanan delikli taşın çevresinde yağ sıkma aletine ait parçalar. (45)

Halkbilimi 8

(7) Sakellarios tarafından saptanan bazı delikli taşların yanlarında sıvalı su havuzları ve kayaya oyulmuş su hazneleri. (46)

Hogarth, Güillebard ve Sakellarios'un delikli taşlarla

Resim 9 Antik dönemdeki yağ presi.

ilgili verdikleri bildilerin doğruluğunu kanıtlamak için 1973 yılında çalışmalar başlatan Kıbrıslı arkeologlardan Sophocles Hadjisavvas, bir yandan eski zeytin yağı üretimi üzerine genel bir araştırma başlatırken, bir yandan da delikli taşların bulunduğu 34 ayrı yeri belgelemiştir (Resim 4) ve bunlardan

dört tanesinin çevresinde arkeolojik kazılar yapmıştır. Bu çalışmalarla delikli taşların çevresinde yağ üretim tesislerine ait kalıntılar rastlanırken, delikli taşların da yağ sıkma presinin ARBORES (ARBOR) olarak bilinen parçası

olduğuna ilişkin kesin arkeolojik kanıtlar da ortaya konmuştur. Yazılı kaynaklara göre Arboresler dikine iki tahtadan ibaret olup bunun arasına Praelum adı verilen ahşap bir manivela'nın kolu konmak suretiyle alta konan ezilmiş zeytinlerin yağı insan, burğu veya döner bir mekanizma aracılığıyla sıkılmaktaydı. (47) (Resim 5-8) Manivela kolu yardımıyla yağ sıkıldığına ilişkin ilk görüntüler MÖ VI. yüzyıla ait siyah figürlü bir Attika

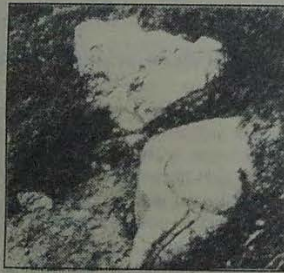

Skyphos'unda tesbit edilmiştir. (Resim 9) Ancak Kıbrıs'ta uygun ağacın olmaması nedeniyle Arboreslerin taştan yapılması olabileceği düşünülmektedir. Bu delikli taşların Kıbrıs'a özgü olduğu üzerinde durulmakta ise de, sadece bir örnek Kuzey Lübnan'da Um-el Amed'de de tesbit edilmiştir. (48) Anadolu'da da delikli taşların varlığı bilinmekte ise de bunların çevrelerinde herhangi arkeolojik bir kazının yapılmamış olması bu konuda Kıbrıs ile kesin paralellikler kurulması mümkün olmamaktadır. (49)

IV DELİKLİ TAŞLARIN ÇEVRESİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN ARKEOLOJİK KAZILAR

(1) YEROSAVA'DAKİ DELİKLİ TAŞIN ÇEVRESİNDE AÇILAN SONDAJ ÇUKURU

Yerosava köyünün üst başında Arsos yolunda Hogarth tarafından saptanan üç delikli taşın birinin doğu yanında 1987 yılında S. Hadjisavvas başkanlığındaki bir heyet tarafından küçük bir sondaj çukuru açılmıştır. Burada sert kireç taşından (Calcarenite) yapılmış zeytin sıkma yatağı bulunmuştur. Yağ lambası biçimindeki bu sıkma yatağının

Resim 10-11 Yerosava'da delikli taş ve yağ sıkma yatağı

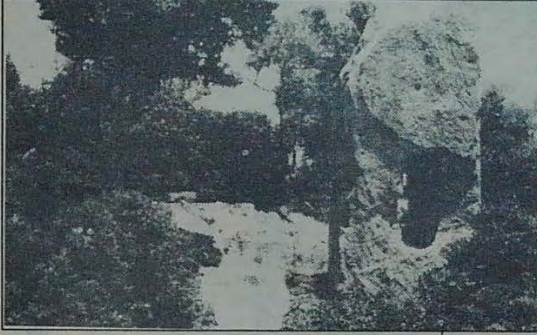
etrafında daire şeklinde bir kanal ve bir yanunda ise a k i t a ç bulunmaktadır. (Resim 10-11) (50) Hogarth tarafından Yerosava'nın batısındaki Kedares-Yerosava arasında bulunan ve "Agia Trypimeni" olarak bilinen delikli taşın yanında yuvarlak

bir değirmen taşı da bulunduğu öğrenilmektedir. (51)

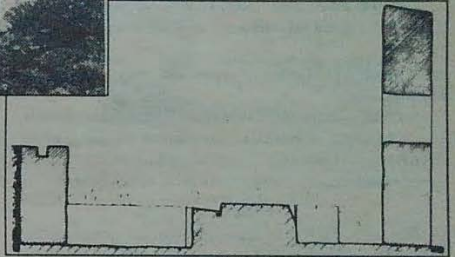
(2) PAHNA'DAKİ SYKES MEVKİİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN ARKEOLOJİK KAZI

Delikli taşların Arbores olarak görev yaptığını ilişkin bazı bilgiler 1990 yılında Pahnna ile Prastio köyleri arasındaki Sykes mevkiinde Sophocles Hadjisavvas başkanlığında gerçekleştirilen sınırlı bir kazıyla sağlanmıştır. (52) (Resim 12-13)

Delikli taşın önünde bucurgat veya burgulu bir

Resim 12-13
Pahna Sykes mevkiindeki
delikli taş ve planı

mekanizmaya ait olabilecek bir ağırlık taşı, ana kayaya oyulmuş sıkma yatağı ve yağ toplama havuzu saptanmıştır. Kazıda ele geçen seramik kalıntıları Roma dönemine tarihlendirilirken, pres kalıntılarının Dameftis'teki gibi çalıştığı görüşüne varılmıştır. (53)

(3) PAHNA'DAKİ AYİOS STEFANOS MEVKİİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN SINIRLI ARKEOLOJİK KAZI

Ayios Stefanos mevkiindeki harebelerde bulunan ve aynı adla anılan harebe kilisesinin çevresinde "İnsitu" durumunda iki tane delikli taş, 3 tane de (ikişi kırık) durumda zeytin ezme (maceez etme) yatağı bulunmaktaydı. Sağlam olanın çevresinde S. Hadjisavvas başkanlığında sınırlı bir kazı gerçekleştirilmiştir. (54)

Ayios Stefanos mevkiindeki harebelerde bulunan delikli taşın önünde, kenarlarında güvercin kuyruğu şeklinde kesikleri bulunan ve muhtemelen burğu makenizmasına ait bir ağırlık taşı bulunmaktaydı. Delikli taş ile ağırlık taşı arasında açılan sondaj çukurunda benzer bir ağırlık taşı ile Stipites olarak bilinen zeytin yağı sıkma mekanizmasına ait yanyana ayakta duran iki büyük taş ele geçmiştir. Bunların yanında kayaya oyulmuş içi sıvalı bir toplama çukuru (havuz) saptanmıştır. (55) Delikli taş ile ağırlık taşı arasındaki eğimli taş zeminin sıkma yatağı görevi gördüğü görüşüne varılmıştır. (Resim 14-15)

(4) ESKİ BAF'TAKİ (KUKLA) STYLLARKA MEVKİİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN SİSTEMATİK KAZI

XIX'uncu yüzyılın son çeyreğinden itibaren ülkemize gelen yabancı yazarların sözünü ettikleri Eski Baf'taki Styllarka mevkiinde bulunan delikli iki taşın önünde 1990

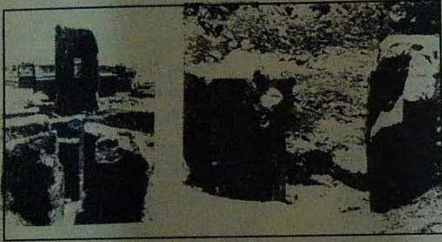
yılında Eski Eserler Dairesi adına Sofocles Hadjisavvas tarafından sistematik bir kazı gerçekleştirilmiştir. (56) (Resim 16-17)

Kazının ilk gününde üst tabakalarda, Cesnola'nın bilgimize getirdiği gibi, hastaların delikli taşlara bıraktıkları M.S. XVIII-XIX'uncu yüzyıla ait ortası delik gümüş ve tunç Osmanlı paraları ele geçmiştir. (57) Alt tabakalarda ise; alt kısımları anakayaya oyulmuş ve üst kısımları inşa edilmiş yanyana beş tane yuvarlak depo, depoların etrafını çevreleyen çakıl taşı döşemeli bir platform, bir kanal, muhtemelen sıkma yatağı görevi gören kireç taşından iki levha, bir bucurgat veya burğu mekanizmasına ait olabilecek bir ağırlık taşı ve ezme işleminde kullanılacak iki tane sütun kasnağı bulunmuştur. Ele geçen buluntuların M.Ö. IV. Yüzyılın sonu ile M.Ö III. yüzyılın başından başlayıp Helenistik dönem ile sonrasına kadar devam ettiği belirlenmiştir.

Kazmanın buluntular üzerindeki yorumu şöyle olmuştur:

(a) Yere saçılan zeytinler üzerinden silindirik sütunlar yuvarlanmak suretiyle zeytinler ezilmektedir. (58)

(b) Ezilen zeytinler, Arbores görevi gören iki taşın önündeki düz bloklar üzerine konmak suretiyle manivela

Resim 14-15 Palina-Ayios Stefanos kazısında açığa çıkarılan yağ presi ve planı

kolu veya bucurgatla çalışan bir mekanizma ile sıkılmaktadır.

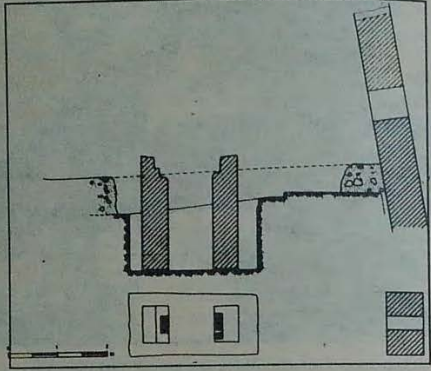
(c) Sıkılma sonucu çıkan zeytin yağı, kenarları akıtıcı ve içi plasterli yuvarklak havuzlarda birikmektedir. Havuzların ortasındaki çukurlara çöken yağın tortusu temizlemek suretiyle yağ arındırılmış olmaktadır.

SONUÇ

Bugüne kadar Kıbrıs'ta gerçekleştirilen sınırlı kazılar, yakın geçmişimizde kutsal sayılan delikli taşların, önceleri insan veya burguyla çalışan yağ sıkma prensinin AR-BORES olarak adlandırılan kısmı olduğunu ortaya koymuştur. Ortaya konan diğer bir olgu ise yağ değirmenlerinin genellikle harabelerde ve özellikle de kiliseler ile diğer dini yapıların yanında yer aldığıdır. Bu nedenle antik dönemlerden itibaren Kıbrıs'ın ekonomisine büyük katkı sağlayan yağ üretiminin Suriye'deki Ugarit'te (Resşamra'da) olduğu gibi din görevlilerinin monopolünde bulunduğu düşünülmektedir.

Bazı taşların asırlar boyunca insanların ilgisini çekip onlardan şifa dilediği bir gerçektir. İnsanlar büyük bir olasılıkla bu taşların sabitliği, sertliği, ağırlığı ve üretime katkısı karşısında onlarda özel bir güç, bereketlilik bulmuşlar; bu gücü elde etmek veya onlardan yararlanmak için onları kutsal saymışlardı. Özellikle antik kalıntılar ile kutsal alanlardaki taşların kutsal sayılmasında bu taşlara vebarındırdıklarına inanılan manevi güçlere duyulan korku ve hürmet birlikte ortaya çıkmakta; insanların bu gibi taşlara zarar vermeleri kendi kendilerine zarar vermeleriyle eş anlama gelmektedir.

Yukarıdaki saptamalardan hareketle, teknolojik gelişmeye uygun olarak, fonksiyonlarını yitiren antik yağ

preslerine ait delikli taşların Kıbrıslı Türk ve Rumlar tarafından kutsal sayılması ve hastaların sağaltıldıkları kutsal nesnelere olarak kullanılmalara anlam kazanmaktadır.

Hastaların Kıbrıs'taki delikli taşlardan geçirilme inancının kaynağı ile başlangıç tarihi kesinlikle bilinmemektedir. Sadece Eski Baf'taki delikli taşlarda gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda M.S.XVIII-XIX. yüzyıl Osmanlı dönemine ait delikli gümüş ve bakır sikkeler ele geçmiştir. Bunun yanı sıra, hastaların delikli taşlardan geçirilme inancın ve uygulamalarının yakın geçmişimizde Anadolu ve Makedonya Yörükleri arasında da bilinmesi bizleri iki ülke arasında paralellik kurmaya zorlamaktadır. Yine de ileriki dönemlerde Kıbrıs ile Anadoludaki delikli taşların çevresinde gerçekleştirilecek arkeolojik kazılar bu yönde sağlıklı bilgi edinilmesine olanak yaratacağı görüşündeyiz.

Delikli taşlara Kıbrıs'ta verilen önemi vurgulayan ve Sn. Mustafa Gökçeoğlu'nun bilimize getirdiği bir deyimle yazımızı noktatalalım: "Delikli taş ol da istersen pahul taş ol"

KAYNAKÇA

Aström, Lena, *The Swedish Cyprus Expedition, Vol.IV Part I D, Stockholm, 1972.*

Bağışkan, T., "Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda ortak inanç ve uygulamalar 2", *Halkbilimi, Sayı: 12, Has-Der Yayını, Lefkoşa-Kıbrıs.*

Resim 16-17
Eski Baftaki delikli
taşlar ve çerçevesinde
gerçekleştirilen arkeolojik
kazi

Aralık 1988

Bağışkan, T., "Ana Tanrıça Kültürünün Kıbrıs Folklorundaki izleri üzerine bir deneme", Pygmalion, sayı: 1, Pygmalion Yayıncılık, Lejkoşa, Kış 1993.

Bağışkan, T., "Kıbrıs Folklorunda Sarılık Hastalığı", Halkbilimi, Sayı: 15, Has-Der Yayını, Lejkoşa-Kıbrıs, 1989

Bord, Janet & Colin, Ancient Mysteries of Britain, Grafton Book London-Glasgow, 1986

Bulut, S., "Erzurum Folkloründe Gelenekler", Yakutiye, Yıl 5, sayı 4, 12 Mart 1963.

Callot, O., Huitleries antiques de Syrie du Nord, Paris 1984.

Cesnola, G.L.P.D., Cyprus: Its Ancient Cities, Tombs and Temples, London, 1877

Cowper, H.S., The Hill of the Graces. A record of investigation among the Trilithons and Megalithic sites of Tripoli, London, 1897.

Deschamps, E., "Les menhirs perçes de L'île de Chypre", L'Anthropologie VIII, 46-57, 189

Drachmann, A.G. Ancient oil Mills and presses, Copenhagen, 1932

Encyclopædia Britannica, C.21, Chicago, 1955

Frankel, R., The history of the processing of wine and oil in Galilee in the period of the Bible, the Mishna and the

Talmud, Tel Aviv, 1984

Gökçen, I., "XIX. asırda makedonya Yarıık Folkloru", Türk Folklor Araştırmaları, cilt 2, sayı 26.

Guillemard, F.H.H., Athenaeum, 1888

Gunnis, R., Historic Cyprus, Nicosia-Cyprus, 1973

Hadjisavvas, S., Olive oil processing in Cyprus from the Bronze age to the Byzantine Period, Nicosia, 1992.

Hadjisavvas, S., "Windlass Vs Screw. A Case-study for the reconstruction of an olive Press", Report of the Department of Antiquities Cyprus 1990, Nicosia-Cyprus 1990

Hadjisavvas, S., "The Kouklia Monoliths Revisited", Report of the Department of Antiquities Cyprus 1991, Nicosia-Cyprus, 1991.

Hadjisavvas, S., "Perforated Monoliths: Myths and Reality", Bulletin De correspondance Hellenique, supplement XXVI, Ecole Française D'Athènes, Paris, 1993

Hogarth, D.G., Devia Cypria, London, 1889

Kazım, M., "Anadolu Hurafeleri", Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, yıl 4, sayı 48, 9 Mayıs 1935.

Konyalı, İ.H., Abideleri ve kitabeleri ile Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Abideleri, İstanbul, 1967.

Ohnefalsch, Richter, M., Kypros the Bible and Homer, London, 1893.

Ohnefalsch, Richter, M., Ancient places of worship in Kypros, Berlin, 1891.

Paraskevopoulou, M., *Researches into the traditions of the popular religious feasts of Cyprus*, Nicosia, 1982.

Sakellarios, A., *Ta Kypriaka*, Vol I and II, Anthens, 1890.

Salman, M., *Balikesir. Tarih-Coğrafyası, Balikesir, (Tarih Yok)*

Tanyu, Prof. Dr. Hikmet, *Türklerde Taşlarla ilgili inançlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 731, Kültür Eserleri Dizisi: 72, Ankara, 1987.*

Yenobollu, E., "Delikli Taşlar mucizeler yaratmaktadır", *Selides, Lefkoşa*, 25 Nisan 1992 (Rumca yayın)

KAYNAK KİŞİLER

Kaynak kişi	Adı-soyadı	Yaşı (D. Yılı)	Doğum yeri
kınye şifri no			
44	Havva M. Reyhan	1992	Limasol
193	Cemaliye Hasan	78	Evretu
211	Nezihce C. Ziya	65	Aynikola
213	İbrahim Ethem	67	Çiyas
222	Aynur Şenadalı	58	Stavrogomno
241	Bilal Özveli	68	Kalavason
276	Aydın Vefalı	53	Vüda

(6) F.H.H. Guillemard, *Athenaeum* (1888), 14 Nisan 1988.

(7) Von Hammer, *Ansichten*, s.144 v.dd; D.G.Hogarth, *Devia Cyprus*, s.46

(8) D.G.Hogarth, *Devia Cyprica*, s.20, 37, 38, 41, 46, 47, 50, 51, 97, 103.

(9) D.G.Hogarth, *Devia Cypris*, s.46-47 (Saptanan delikli taşlar: Kuklada 2, Anoyira yanında 5, Anoyira vadisi yanındaki Kostüthes vadisinde 6, Pahnua köyü yanındaki Agios Stefanos civarında 4, Pahnua yanındaki Despoticos mevkiinde 1, Pahnua ile Agia Evresis arasında 1, Dhora yanındaki Kostüthes vadisinde 1, Pissouri arasındaki tepede 1, Panagia tepesindeki Agios Photios yanında 4, Lapityu yanındaki punagia tepesinde 2, Yerovasa yanında 4, Giuz yanında 1, Eski Bufta 2, Kukladaki taşların 1/2 mil doğusunda 1, Orodhesyanında 1, Kollossiyanında 1, Akutu yanındaki Pergamon harebelerinde 4, Macuria harabelerinde 6, Agios Epiktitos ile Agia Grosh arasında 1 ve Cesnola'nın Karpas ile Cape Greco'da saptadıkları 4)

(10) A. Sakellarios, *Ta Kipriaka, Atina*, 1890, s.79

(11) M. Ohnefussach-Richter, *Ancient places of worship in Kypros*, 1891;

S. Hadjisavvas, *Olive oil Processing in Cyprus*, s.85

(12) M. Ohnefussach-Richter, *Kypros the Bible and Homer*, s.165-167

(13) E.Deschamps, *Les Menhirs perce's de L'ille de Cypre*, s.46-57

(14) H.S.Cowper, *The Hill of the Graces. A Record of investigation among the Trilithons and Megalithic sites of Tripolis*, s.65 (menhirlerin yanlarındaki sıkıma yatakları sunak olarak, ağırlık taşları ise kullanım şekilleri bilinmeyen nesnelere olarak tanımlanmıştır.)

(15) R.Gunnis, *Historic Cyprus*, s.360, 370, 428

(16) R.Gunnis, *aynı eser*, s.428

(17) R.Gunnis, *aynı eser*, s.370

(18) M.Paraskevopoulou, *aynı eser*, s.7-8

(19) Prof. Dr. H.Tanyu, *Türklerde Taşlarla İlgili İnançlar*, s.88-89; İ. Gökçen, XIX. asırda Makedonya Yürük Folkloru, s.415-416 (delikli taşlardan salgın hastalığa ve üremesi istenen hayvanlar, ipek böceği tohum kutuları ve hastalar da geçiriribnedir. Delikli geçemeyenlerin günahkar olduğuna inanılmaktadır.)

(20) E. Yenobollu, *aynı eser*, s.74-75

(21) T. Bağışkan, *Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıs Türk ve Rumlarda ortak inanç ve uygulamalar*, s.15; T.

(1) Tuncer Bağışkan, *Kıbrıs Folklorunda sarılık Hastalığı*, s.11

(2) Belirli zamanlarda güneş ışınlarının bu taşların deliğinden geçip Kıbrıs halkının yedi yıllık kuraklığa karşı koymasını sağlayacak gizli bir definenin yerini belirlediğine inanılmaktadır. (S. Hadjisavvas, *Olive oil processing in Cyprus*, s.85; E. Yenobollu, *Delikli taşlar Mucizeler Yaratmaktadır, Selides*, s.75 (Rumca yayın)

(3) M. Paraskevopoulou, *Researches into the traditions of the popular Religious Feasts of Cyprus*, s.7-8, 146; T. Bağışkan, *Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıs Türk ve Rumlarda ortak inanç ve uygulamalar*, s.15; T. Bağışkan, *Ana Tanrıca kültürünün Kıbrıs Folklorundaki izleri üzerine bir deneme*, s.15

(4) L.P.D. Cesnola, *Cyprus*, s.188-189, 210, 213, 214.

(5) Cesnola, *Cyprus*, s.214-215 (ayrıca bu taşların birkaç kilometre uzaklığındaki Afrodite tapınağını ziyaret edecek olanların önce burada toplandıklarını ve hep birlikte yürüyüşe geçerek Afrodite tapınağını ulaştıklarını yazmıştır); S. Hadjisavvas, *Olive oil processing in Cyprus*, s.85.

Bağışkan, Kıbrıs Folklorunda Sarılık Hastalığı, s.11; T. Bağışkan, Ana Tanrıça Kültürünün Kıbrıs Folklorundaki izler üzerine bir deneme, s.15.

(22) H. Tanyu, aynı eser, s.88- 89, 108, 111, 114, 135, 138, 148, 155, 173, (Makedonya Yürükleri, Afyonkarahisar, Ankara, Ankara Solfusol köyü, Gaziantep, Erzurum, Selçuk, Karaman, Sivas v.s.); I.Gökçen, aynı eser, s.415-416; M.Kazım, Anadolu Hurafeleri, s.316; S. Bulut, Erzurum Tarihi, s. 92

(23) Janet & Colin Bord, Ancient Mysteries of Britain, s.209 (İngiltere'nin Cornwall bölgesinde normal doğum yapması için hanile kadınlar delikli taşlardan sürünerek geçerler)

(24) H. Cowper, The Hill of the Graces, s.65

(25) H. Tanyu, aynı eser, s.202; E. Britannica, cilt 21, s.441-442

(26) M. Paraskevopoulou, aynı eser, s.7-8

(27) E. Yenobollu, aynı eser, s.74-75

(28) R. Gunnis, aynı eser, s.428; T. Bağışkan, Türk ve Rumlarda ortak inanç ve uygulamalar, s.15

(29) E. Yenobollu, aynı eser, s.74-75

(30) T. Bağışkan, Ana Tanrıça Kültürünün Kıbrıs folklorundaki izleri üzerine bir deneme, s.15; M. Paraskevopoulou, aynı eser, s.7-8; (Anadolu Yusufeli'nde cinler tarafından değiştirildiğine inanılan çocuklar, cinlerin buldukları ıssız yerlere giderler "sizin ise alın götürün bizi kimisini getirin" denilerek uygulamalar içine girilir. (B.H. Hakeri, "Delikli Taşlar", Kıbrıs Postası, 14.6.1983

(31) T. Bağışkan, Türk ve Rumlarda ortak inanç ve uygulamalar, s.15; T. Bağışkan, Kıbrıs Folklorunda Sarılık Hastalığı, s.11; Ankara Solfusol köylüleri, Makedonya Yürükleri ve Makedonyalı Hristiyanlar delikli taşlardan geçemeyenlerin günahkar olduğuna inanırlar. (H. Tanyu, aynı eser, s.88-89, 111)

(32) E. Yenobollu, aynı eser, s.74-75

(33) Cesnola, aynı eser, s.189

(34) M. Paraskevopoulou, aynı eser, s.7-8; T. Bağışkan, Ana Tanrıça Kültürü, s.15

(35) E. Yenobollu, aynı eser, s.74-75

(36) E. Yenobollu, aynı eser, s.74-75

(37) T. Bağışkan, Kıbrıs Folklorunda Sarılık Hastalığı, s.11

(38) Kalavasos-Agios Dimitrios, Hirokitya, Apliki, Maroni-Vournes, Hala Sultan Tekke, Apostolos Andreus-Kastro, Ayios Epiktetos (Vrysin), Lemba-Lakkos ve Kissonerga-Mylothkia kazılarında zeytinin dökküldüğü çukurlara rastlanmıştır. (S. Hadjisavvas, Olive Oil pro-

cessing in Cyprus, s.3-5, Table.1)

(39) L.Aström, The Swedish Cyprus Expedition, Vol.IV Part I D, s.773-774)

(40) Hogarth, aynı eser, s.38

(41) Hogarth, aynı eser, s.37

(42) Hogarth, aynı eser, s.41

(43) Hogarth, aynı eser, s.97

(44) Hogarth, aynı eser, s.103

(45) Guillelard, Athenaeum, 1888, (14 Nisan 1988)

(46) Sakellarios, aynı eser, s.79

(47) A.G. Drachmann, Ancient oil Mills and Presses, Copenhagen, 1932, s.101;

S. Hadjisavvas, Olive oil processing in Cyprus, s.119, fig. 216

(48) R. Frankel, The History of the processing of wine and oil, p.VI and 46, fig. 4.3.1

(49) Erzurum'daki köşk caddesinde bulunan ve hasta çocukların geçirildikleri delikli taşın bir değirmenin altında bulunduğu öğrenilmektedir. (H. Tanyu, aynı eser, s.135; S. Bulut, Erzurum Folklorunda gelenekler, Yahudiye, yıl 5, sayı 4

(50) S. Hadjisavvas, Olive oil processing in Cyprus, s.87-88, fig. 161; Hadjisavvas, Perforated Monoliths, s.143, fig. 9

(51) Hogarth, aynı eser, s.41; S. Hadjisavvas, Olive oil processing in Cyprus, s.88, 103, fig.190

(52) S.Hadjisavvas, Olive oil ..., s.88-89, fig.162; S. Hadjisavvas, Perforated Monoliths, s.143, fig. 11

(53) S. Hadjisavvas, Vindluss Vs Screw, s.181-185, fig.3

(54) S. Hadjisavvas, Olive oil processing in Cyprus, s. 9, fig.163

(55) S. Hadjisavvas, Olive oil processing in Cyprus, s.90, fig.165-166; S. Hadjisavvas, Perforated Monoliths, s.143, fig.10

(56) S. Hadjisavvas, The Kouklia Monoliths Revisited, p.185-190, p.LXLVIII-XXLIX;

S.Hadjisavvas, Perforated Monoliths, s.143,148, fig.12-13

(57) S. Hadjisavvas, The Kouklia Monoliths revisited, p.187; S. Hadjisavvas, Perforated Monoliths, s.145

(58) Busistem Kuzey Suriye'de de saptanmış olup Gebel Barisa'da silindirik taşlar bulunmuştur. Benzer taşlar Hayfa Yağ Müzesi'nde teşhir edilmektedir. (O. Callot, Haileries antiques de Syrie du Nord, Paris, 1984, s.21, bl.8-9 b)

12. Halkbilim Sempozyumu Bildirileri

"GONCOLOZ"

Kıbrıs Türk Ansiklopedisi (Bener H. Hakeri)

GONCOLOZ

1- Çocukları korkutmaya yarayan gerçek dışı yaratık, umacı, hayalet.

- Ar. (Arapça'dan) 2. Mec. Çok çirkin kimse

a (Anlamdaş) Karakoncolos.

MEYDAN LAROUSSE

Karakoncolos: Çocukları korkutmak için uydurulmuş hayali yaratık, umacı.

II. Mec.: Çok çirkin ve sevimsiz kimse

A TURKISH-ENGLISH DICTIONARY (I.L.C.HONEY):

Karakoncolos: Bogy, vampire very ugly person.

Nenen Hürmüz Yoleu, dinibütün, beş vakit namazın kılan, dürüstlüğü herkesçe bilinen ve takdir edilen bir kişiydi.

Kısaca söylemek gerekirse, dürüst bir insandır. Buna karşın Goncoloz'un varlığına içtenlikle inanır, kendisinin de birçok kez geceleri hayvan-özellikle eşek- kılığında onu gördüğünü çocukluğumuzda bize heyecanlı biçimde anlatırdı.

Hiç görmediğim için inanmakla inanmamak arasında kararsız kalır, içimi ürperti ve korku karışımı bir duygu kaplardı.

Asıl önemlisi çevremdeki büyüklerin hemen hemen tümünün goncolozun varlığına inanmaları ve onunla ilgili birçok öykü bilmeleri ve anlatmalarındı.

Nenenin anlattığı gibi güncel olanların yanında masallara konu olanlar veya masalın bir bölümünü oluşturanlar da vardı.

Yıllar sonra, öğretmenliğim sırasında öğrencilerime ödev olarak nene ve dedelerinden masal derlemelerini istedim.

Tümü goncoloz öyküsü olan ilginç ödevler yanında masalın bir bölümü goncolozla ilgili olanların azımsanmayacak kadar fazla oluşu, bu konuya eğilmemin nedenlerinden biri olmuştur.

Goncoloz, eskilerin deyimiyse kör zamanda, toplunumuzda büyük ölçüde etkisi altına almış, çocukların korkutulmasında da kullanılmış, öcü'den öte, ondan kat kat korkunç bir "VARLIK" olarak hükümlünü sürdürmüştür. Büyükler, onun şerrinden kurtulmak ve ona hoş görünmek amacıyla, yılın

Mehmet ERTUĞ

belirli günlerinde yemesi için daima LOKMA atmaya adet haline getirmişlerdir.

Bizim kuşak ve öncesi, büyük ölçüde bunun etkisinde kalmış; goncoloz öyküleri anlatılagelmiştir.

Zaman zaman bazı göztüpek kişilerce, ününe gölge düşürecek durumlar da yaratılmış olmakla birlikte etkisini sürdürmüştür.

Bir öğretmen arkadaşımın anlattığı şu öykü buna güzel bir örnek oluşturaacak özelliktedir:

"Bir zamanlar Çamlıbel yöresinde, boğaz oluşturan sarp bir yoldan gece yarısından sonra geçmek olanaksız hale gelmiş Dönem, altı araba dönemi...

Bu yolu gece geç vakitte aşmaya kalkışanların atları hep aynı noktada ürker, hayvanlar şaha kalkar, arabalar devrilir, yükleri dökülür, arabacılar korkudan her şey olduğu gibi bırakıp kaçarlarmış. Gündüzün oraya gidildiğinde, taşınan eşyaların izine bile rastlanmamış.

Bu hep böyle olmuştur. Bu yüzden halk hayvanları ürktüenin de, malları götürenin de buradaki bir goncolozun varlığından kaynaklandığına iyice inanmış...

Bu arada, arabacılar arasında buna kuşku ile bakanlar da çıkmış. Aneak olay hep aynı noktada ve hep aynı biçimde tekrarlandığından aksi ispatlanamamış.

Bu işte bir bit yeniği olduğuna inanan göztüpek bir Türk arabacı, bu işin üstüne gitmeye karar vermiş. Karar vermiş ya, önceden de yöreyi gündüz gözüyle bir güzel incelemiş. İncelemesi sırasında olayın yer aldığı noktaya yakın bir tepe üzerinde eskiden kalma küçük kilise dikkatini çekmiş.

Hazırlıklarını tamamlayıp belirlenen gece yola çıkmış bilinen noktaya gelindiğinde aniden arabanın önüne çarşafar içinde bir varlık fırlamış; atlar ürkmüş, araba devrilmiş, aneak o korkmadan "GONCOLOZ" u izlemiş. Sonunda eski küçük

kiliseye girdiğini saptmış.

Ertesi gün polis eşliğinde arkadaşlarıyla buraya vardıklarında, eskikilisede yaşayan bir papazla karşılaşmışlar. Kilisede yapılan araştırmada ise ganimetlenen eşyalarla karşılaşmışlar..."

Yaptığım araştırmalarda, goncolozun belirli bir şekli olmadığını, çeşitli kılıkarda insanlara görüldüğünü saptadım.

Diğer bir deyişle, kişiler türlü görüntüleri veya gölgeleri, hayal güçleri ölçüsünde gözlerinde canlandırmışlar... Bir de goncolozun, türlü hayvan veya canlıların kılıfına girerek ortaya çıktığına inanılmıştır.

Olağanüstü şeylere inanma eğiliminin insanın doğasında olduğu gerçeği dikkate alındığında, bir de bugünkü ortamla (radyolu, televizyonlu, bilgisayarlı...), günümüzde kıyaslanamayacak bir ortamı düşündüğümüzde GONCOLOZ OLAYINI pek garipsememek gerekir diye düşünüyorum.

Şimdiye kadar elime geçen ve dinlediğim goncoloz öykülerinden saptadığım kadartıyla goncolozun başheözellikleri şunlardır:

1- Goncoloz, gölgesi hafif olana götürür.
2- Geceleri ortaya çıkar, sabaha karşı horozlar ötmeye başlayınca kaybolur.

3- İnsan karşısına ansızın çıkar ve:
- ya omuzuna bin, ya da bineyim, der.
İnsan, onun omuzuna binerse, onu gezdirir, sabaha karşı horozlar öttüğü zaman kaybolur. Göl veya deniz üzerinde bile olsa kişiyi oraya bırakır!

Eğer goncoloz, insanın omuzuna binerse, o kişiyi paramparça eder.

Elimdeki verileri dayanarak GONCOLOZ konusunda şöyle bir sınıflandırma yapılabilir.

- a- GÜNCEL GONCOLOZ OLAYLARI
- b- GONCOLOZ ÖYKÜLERİ
- c- GONCOLOZLU MASALLAR VEYA GONCOLOZ MASALLARI

Yukarıdaki savımı örneklemek için, engin sabrınıza sığınarak birkaç GONCOLOZ öyküsü ve GONCOLOZ MASALI'ni özetleyerek sunmak istiyorum.

Öğrencilerimden SEVİL HANSEL'in innesinden dinlediği ilginç bir GONCOLOZ öyküsü:
TUHF ÇOCUK

"Karaağaç köyünden Ayşe Hanım, sanıldığı halde bir türlü doğumu yapamıyormuş. Karındaki bebek de sürekli hareket ediyormuş. Ebe ve yardımcı komşular, bu durum karşısında çok telaşlanmışlar. Saatlerce süren sancılar sonunda doğum gerçekleşmiş. Ancak doğum sırasında bebeğin başı

yerine önce kolu çıkmış. Hareketsiz doğan bebeği ÖLÜ diye öylece bırakmışlar.

Ancak hiç beklemedik bir şey olmuş ve ölü sanılan bebek bir sıçrayışta rafa çıkmış ve kahkahalarla gülmeye başlamış.

Çocuğun siyah saçları, iri yeşil gözleri ve bir tek İRL BEYAZ dişi varmış. Normal bir bebekten de epeyce büyümüş.

Durumu öğrenen köy halkı merakla çocuğu görmeye koşmuş. Fakat çocuk bir sıçrayışta pencereden uçup gitmiş. Bir daha bir izine rastlanmamış.

Bu olaydan sonra doğum yapan Ayşe hanımla kimse görüşmemiş, konuşmamış. Çok gitmemiş kadın kahrından ölmüş; kocası da köyü terk etmiş.

Çocuk ise GONCOLOZ olarak adlandırılıp öyküsü anlatılmamış..."

Yine öğrencilerimden Ayşen Topal'ın derlediği bir GONCOLOZ MASALI

KOCAKARI VE GONCOLOZLAR

"Bir varmış, bir yokmuş evvel zaman içinde bir köy varmış. Bu köyde fakir bir kocakarı yaşamış.

Kocakarı bir gün ovaya çalışmaya gitmiş. Ancak eve dönmeye geç kalmış. Ortalık da iyice kararmış, yağmur yağmaya başlamış.

Aceleyle evine dönmeğe çalışan kocakarı, köye yanaşınca ortalıkta bir şangırtı-şungurtu duymuş. Etrafına bakınca bir de ne görsün! Goncolozlar olukların altında yikanmazlar mı...

Kocakarı onlara görünmemeye çalışarak yavaş yavaş evine yaklaşıp kapıyı açmaya çalışırken ağlayan bir çocuk görmüş.

Kocakarı çocuğu kucığına almış, içeri girmiş. Girmesiyle beraber çocuk büyümeye başlamış, koca koca sakalları, bıyıkları bitmeye başlamış...

Kocakarı korkusundan oracıkta düşüp ölmüş...

Ben da biraktım da geldim..."

Bunlara benzer goncoloz öykülerinin derlenip incelenmesinin yakın geçmişimizin SOSYAL YAŞANTISI hakkında bazı fikirler ve ipuçları vereceğini düşünüyorum.

Yakın geçmişimizde, bütün bir toplumu büyük ölçüde etkisi altına almış olan böyle bir olgunun günümüze dek bazı etkilerinin olmadığını düşünememek mümkün mü?

Elektirik kesintilerinin bol olduğu şu günlerde, GONCOLOZUN daha ziyade elektriksiz bir geçmişin ürünü olduğunu düşünmekte de yarar olduğunu hatırlamakta yarar görüyorum:

GONCOLOZ geri gelebilir mi dersiniz?

Hepinize GONCOLOZSUZ GECELER dilerim.

12. Halkbilim Sempozyumu Bildirileri

GEÇMİŞİN KIRSAL KESİM YAPILARINDA GÖRÜLEN PRESTİJ UNSURLARI ÜZERİNE BİR YORUM

M. Suat BERGİL

Geçen yılki konuşmamda, Kıbrıs Türkü'nün geçmişinde iz bırakması söz konusu olan, kentsel yaşama ilişkin örgütlenme girişimleri ve bunun yapılanın (mimari) çevredeki yansımaları incelemeye çalıştık. Kısacası, Ali örgütü ile çarşı mekânından Lefkoşa'da kalan izler gündeme getirildi. (1) Bu kez, böyle bir yaklaşımı Ada genelinde bütünlüğü bir çerçeveye oturtmak amacıyla, geçmişte kırsal kesime toplumsal bir ivme kazandırdığına inandığımız ve özellikle de yapılanın (mimari) çevrede ifade bulan birkaç çabayı büyüccimizin altına sokmak istiyoruz.

Somut olarak ele almayı arzuladığımız örnekler, Peristerona ve Camii, Lapta ve Aşağı Cami, ve Melmetçik yani Galatya ile Camii'dir. Bu üç kırsal yerleşim birimindeki ilgili yapılar prestij nitelikli, yani bulunduğu çevreye "itibar" kazandırıcı, emsallerinin yanında onu üstün kılan yapı elemanlarına sahiptirler. Bu hususa, değişik bir içerikle ve değişik bir açıdan da olsa ilk kez değinen Sn. İbrahim Numan olmuştur. (2) Bizi de esinlendirdiği için kendisine burada şükran borcumuzu dile getirmeyi bir görev biliyoruz.

Ele alacağımız örnekleri benzerlerine kıyasla öne çıkaran unsurlar, yani "prestij öğeleri":

- 1- Peristerona Camii'nde minaronin ikinci şerefesi;
- 2- Lapta Aşağı Camii'nin, yahut diğer adlarıyla Haydarpaşazade Mehmet Bey ya da Hacı Ömer Camii'nin örtüsünü oluşturan kubbe;
- 3- Galatya Camii'nin hac tonozlarla vurgulanmış üç hücreli son cemaat yeridir.

İncelememizin odak noktasını oluşturan bu yapı ve/veya prestij unsurlarının olası inşa tarihlerine bir bakalım: Galatya Camii'nin 1862'de yapıldığı, şimdilik ancak sözlü ifadeye dayanan bir bilgidir. (3) Lapta Aşağı Camii'nin pencere parmaklıklarından biri üzerinde görülen 1870 tarihinin ise bu binanın ya yapımının tamamlandığı ya da

son şekliyle restore edildiği yılı belirlediği düşünülmektedir. (4) Peristerona'daki ikinci şerefenin de Ali Nesim'in Batmayan Eğitim Güneşlerimiz adlı araştırmasında söz konusu eğitim güneşlerinden Sn. Hilmi Damdelen ile Sn. Mehmet Yıldırım'ın yaptıkları açıklamalar doğrultusunda, 20. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarında yapıldığını kabul edebiliriz. (5)

Demek ki, burada yaklaşık olarak 19.yy'nun ikinci yarısından 20. yy'nin ilk yarısının ortalarına kadar giden bir süre bizi ilgilendirmektedir. Bu süre içerisinde de net olarak iki ayrı dönem ortaya çıkmakta:

-Galatya Camii ile Lapta Aşağı Camii'yi kapsayan, 1855 ile 1875 arası dönem;

-Peristerona Camii'ne ilişkin olarak 920'li yıllar.

Kıbrıs kentlerindeki camilerde bile sadece bir kez rastlanan ikinci şerefeye, ki o da Lefkoşa'daki Ömeriye Camii'nde vardır (6), ve kubbe ile hac tonozlu son cemaat yeri gibi yapı elemanları;

a) acaba neden bu kırsal yerleşim birimlerinde, b) özellikle de söz konusu dönemlerde ortaya çıkmış veya önem kazanmıştır?

ve c) bütün bunların Kıbrıs Türk toplumu için ne gibi bir anlamı olabilir?

Bu soruları, araştırmamızı bazı faktörlerin belirleyici çerçevelerine oturttuk ve yanıtlamaya çabalayacağız.

1- Enerji Faktörü: Enerji faktöründen kastımız, bir yerde "ekstra" bir üretimin ortaya çıkmasının belirli bir artı enerji katkısına gereksinim duymasındır. Elimizdeki olayda ise, bu enerji katkısının, parasal yani ekonomik ve bedensel yani iş gücüne ilişkin açılardan araştırılabiliriz.

Prestij nitelikli yapıların veya yapı öğelerinin, politik güdümlü dayatmaların söz konusu olmadığı durumlarda, ekonomik anlamda enerji üretimini artık değerler yol açtığı çevrelerde ortaya çıkacağını varsayabiliriz. Aksi halde "itibar" kavramının yakın çevresine verdiği mesajın belirli bir süre içinde yitirilmesi söz konusu olacaktır. Tabii bu noktada "çevre" dediğimiz ortamın sınırlarının çizilmesi gerekir: Burada bizi ilgilendiren çevre, genelde Kıbrıs'ın kırsal kesimi, özel olarak da ilgili yapı unsurlarının gözlemlendiği yerleşim birimleridir.

Adadaki kırsal kesimin ekonomik geçmişi üzerine elimizde bulunan verileri değerlendirecek olursak, zaman zaman özlü bir artık değer birikimine olanak sağlayan bir sürecin yaşanmış olduğunu anlarız.

R. C. Jennings, bazı yazarların öne sürdüğünün aksine Kıbrıs'ta köy ekonomisinin Lusignan yönetiminden itibaren canlı olduğunu ileri sürer ve bunu özellikle de 16. yy için kanıtlamaya çalışır: "Kıbrıs ürünleri, yüksek nitelikli olma özelliklerine rağmen genelde ucuzdu. Verimli topraklar bol olduğu gibi, kıyın yağmurlar, belirli dönemlerde gürlüdeyen akarsular ve kuyu suları sayesinde hasat dönemleri bolluk oluyordu. 16. yy'da Ada, ... hem Akdeniz dünyasında hem de Orta Avrupa'da büyük bir talep duyulan tarım ürünlerinden tahıl, meyve ve sebzelezen üretimiyle elde ettiği ürün fazlasıyla ünlüydü... 16. yy boyunca pamuk, önde gelen ihracat ürünü olma özelliğini korudu.

"Baskıcı ve kaprisli yöneticiler, kronik bir kuraklık, sıtma veya salgınlar ve çekirgeler dışında, Kıbrıs 16. yy'da bir cenneti andırması olabilir.(7)"

Peki, sonrası ve özellikle de bizi ilgilendiren zaman dilimi için ne söyleyebiliriz? Genelden öze indiğimizde, Mariti ile Excerpta Cypria'dan Lapta'nın 18. yy'daki ekonomik gidişatına dair net bilgiler edinebiliyoruz: 18. yy'ın ikinci yarısındaki Kıbrıs'ı kayda geçiren Mariti, en büyük köylerden biri dediği Lapta'da "Adanın en değerli ürünlerinin bol bol bulunduğunu" yazar (8). Gene 18. yy'ın son çeyreğine ait Michael de Vezin imzalı kayıtlarında da Lapta'nın adı, "iyi cins pamuk ve yağın" üretildiği belli başlı bir tarım merkezi olarak geçer (9).

Trodos eteklerinin Kuzey'de yerini düzlüğe bıraktığı alanda kurulan Peristerona ile Kar paz' daki bir platoya yerleşmiş bulunan Galatya ise aynı tarihi kaderi paylaşan iki kırsal yerleşim birimidir. Sn. Ahmet An'ın çevresinden, (10) Beckingham'ın 950'li yıllarda bu konuda ortaya koyduğu çarpıcı bir gerçeği ayrıntılarıyla öğreniyoruz: "...bugün birçok Türk köyü olan yer... Latin mülk

salihlerinin eski emlakıydı...

"...Kıbrıs'ta Venedik yönetiminin ilk yıllarına ait olduğu söylenen Relazione del Regno di Cipro başlıklı önemli bir belge vardır. ... Bu belge, Kraliyet mülküne ait olan çiftlik ve malikanelerin yani (baliazzo ve casal'ların) bir listesini içermektedir. Bu listede yer alan ve halen tamamıyla ve çoğunluğu Türk olan köyler arasında" bizim için önemli olan iki isim vardır: Galatya ve Peristerona. Anlaşılan, bu köyler, Latin döneminde tarımsal etkinliğe bağlı olarak edindikleri üretken kimliği sonraki yüzyıllarda da korumayı bilmişlerdi. Nitekim, İngiliz Konsolosluk Görevlisi Brunoni 1843'te Larnaka'daki Konsolos'a yazdığı bir raporda, Galatya'yı içeren Kar paz'ı da dahil ettiği Mağusa'nın hinderlandından elde edilen tarım ürünlerinden sitayişle bahsetmektedir: "Kıbrıs'ta yetişen kırmızı boya kökünün (madder root) çoğu Mağusa'nın hinderlandından ve civar köylerden gelir. Soğan, kavun, salatalık, nar ve her tür meyve bol bulunur. İç pazara sürülmelerinin yanısıra ihraç da edilirler." (11)

İhraçattan söz edince, Galatya'nın alüvyonlu kırmızı toprağında yetişen, kalitesi yüksek, harup, zeytin ve sultanı üzümün (12) özellikle harubun 19. yy'ın ikinci yarısında belli başlı bir ihraç ürünü oluşturduğunu ve 1861 tarihli Türk-İngiliz Ticaret Antlaşması'nın o dönemde ihracatın artışındaki payını dile getirmeden geçemeyeceğiz. Bakınız, 1867 yılında Kıbrıs'taki Konsolos Dekli'nce İstanbul'daki İngiliz Elçisi'ne gönderilen bir belgede ne deniyor: "Antlaşmanın yürürlüğe girmesi sanırım Türkiye için olduğu kadar Kıbrıs için de yararlı olmuştur. Azalan ihracatın rüsumu, Kıbrıs'ın ihracatının büyük bir kısmını oluşturan tüm ham maddelerin ticaretini teşvik etmiştir. Adanın Avrupa'ya ihraç ettiği başlıca kalem mallar, pamuk, kırmızı boya kökü ve harupattan oluşmaktadır... azalan ihracatın rüsumunun pamuk üretiminin yaygınlaştırılmasına kuşkusuz önemli bir payı olmuştur."

Hemen buraya önemli bir not düşelim: Pamuk ihracatının artmasıyla birlikte, yani 1860'lı yıllardan itibaren Lapta'nın da yüzünün bir hayli güldüğü kesindir.

Bu arada, 1860 ile 70 yılları arasındaki on yıllık dönemde çekirgelere karşı açılan amansız savaşın başarıyla çekilmesi olması sayesinde, (14) 1870 gibi kuraklığın Adanın belini kırdığı yılların dışında (15) artık değerdedişe dokunur bir birikim sağlanmış olmalıdır, diye düşünüyoruz.

Bunun en güzel bir kanıtını gene eğitim güneşlerimizden Sn. Damdelen'in anılarında görüyoruz. Kendisi 20. yy'ın ilk çeyreğinde eğitim için Peristerona'ya

gider. O yıllarda imamlığın yanı sıra Peristerona Medresesi'nin müderrisliğini de yürüten Osman Efendi'yi yakından tanıma fırsatı elde etmiştir: "Osman Efendi'nin kim olduğunu merak ederek Peristerona Camii'ne gittim ve onu gördüm. Öğleden ikindiye kadar vaaz verdi, taminden çıkmadık. ... o seneler kılık vardı; bir köylü 'yağmur duası yapalım', dedi. 'Yağmur istersiniz, bolluk olsun, eliniz para görsün, karınız, kızınız gezip dolaşsın diye mi?' dedi ve saatlerce konuştuk. (16)

Bu satırlarda, kuraklık olmadığı takdirde Peristerona'nın tarımından özlü bir artık değer edindiği gerçeği ikuşku götürmeyecek bir şekilde dile getirilmektedir.

Osmanlı döneminin vakıf geleneğini de burada gözününe almak zorundayız. Bu yaklaşım çerçevesinde, başka bir yerdeki vakıf kaynakları ile de belirli bir çevreye mimari katkıda bulunulabilen yeni bir enerji aktarımı söz konusu olabilmektedir. Ancak, Ada genelinde bir prestij edindirme programı veya çabası devreye girmediği takdirde, kırsal kesimde tek tük ortaya çıkan mimari "ekstra"ların aktarımı suyla oluşturulması, itibar olgusu ile yakın çevre arasındaki kopmaz bağlar gözününe alındığında pek de inandırıcı gelmeyen bir olasılığa dönüşmektedir.

Nitekim, Peristerona'daki ikinci şerefelin doğrudan yerel halkın ekonomik katkısıyla ortaya çıktığını öğreniyoruz: Yukarıda sözünü ettiğimiz Peristeronali hoca Osman Efendi'nin, insanların dini açıdan yönlendirmeye çalışırken bir yandan da "Peristerona halkının ve civar köylerin kalkınmasında... büyük katkısı" olmaktadır. "Civar köylerden pek çok cemaat Cuma namazları için mutlaka gelir ve camii dolar taşardı. Ben (Hilmi Dandelen) medresede iken minare tek şerefeli idi. Daha sonra Osman Efendi'nin gayreti ile ikinci bir şerefeye eklendi." (17)

Osman Efendi'nin gayretinin köylüyü de sonunda nasıl gayrete getirdiğini bu kez Sn. Mehmet Yıldırım'dan aktaralım: "Köylüler ona çok inanırlardı. Caminin minaresinin tek şerefesi varmış, cebinden 100 lira koyarak ikinci bir şerefe yaptırmak istemiş, ancak köylü yardımında bulunmayınca küsmüş ve camiiye girmemeye başlamış. Nihayet şerefe tamamlanınca köylüler onu camiiye davete gitmişler." (18)

Lapta Aşağı Camii'de ise adanın bilinen en eski vakıflarından olan, Girne Sancak Beyi Haydarpaşazade Muhammed Bey tarafından Medine fukarasına vakfedilmiş ünlü Lapta Çiftliği Vakfı'ndan "galleharvakıf" kapsamında kaynak sağlandığı belirtilmektedir. (19) Bu şahsın bir

neden camiiye verildiği de böylece anlaşılmış oluyor. 1875 yılında tutulan bir kayıttan da caminin yapımıyla birlikte Lapta Aşağı Camii Vakfı'nın oluşturulduğunu anlıyoruz. (20) Belgelerden çıkarılabileceği kadarıyla, bu vakfın geliri de yerel mallardan sağlanmaktaydı. (21)

Galatya'ya gelince bu köyden en azından, 1889'da evkaf mallarına ilişkin olarak düzenlenen bir listeden, değil Galatya'da, başka bir yerdeki camii yapımına bile yüklü miktarda katkıda bulunabilecek kadar varlıklı insanların çıkabileceği anlaşılmaktadır. (22)

İşin özeti, incelediğimiz örneklerdeki prestij elemanlarının, o çevrede yeşeren uygun bir ekonomik altyapının üzerinde yükselmış olduğunu kabul edebiliriz.

Öte yandan, enerji faktörünün ikinci ayağını oluşturan bedensel enerji katkısının son derece etkili bir toplumsal dayanışma ve motivasyona yol açacağı besbellidir. Her üç örnekte de yerel halkın inşaat sürecine doğrudan katılmış olması akla çok yakın bir olasılıktır.

İlgili dönemlerde Adadaki inşaat ustaları hep Kıbrıs Rumları arasında yetişmektedir. (23) İnşaat işi için diyelim ki bir ustabaşı ile bir de çirağını tuttuğunuzda, bunlara destek verecek, kalifiye olmayan işçilerin de köyden sağlanması çok doğal olacaktır. Desteğin yetersiz olduğu veya büyük çaplı yahut ağır işlerin yapılacağı durumlarda da doğal olarak tüm köy halkından ve belki civar köylerinden katkı gelecektir.

Böyle bir etkinliğin, Türkiye köylerinde uygulanagelen imcece örneğinde olduğu şekilde, toplumsal dayanışmayı pekiştiren bir yönlendirmeyi içermesinin yanı sıra, özellikle yapılarım camii, minare, son cemaat yeri vb. olması durumunda, inaçsal bir çekim gücüyle insanları motive etmek gibi bir işlevi de olabilir.

Nitekim, 1982 yılı basımı Kıbrıs'ta Türk Eserleri adlı yapıtta Galatya Camii anlatılırken, "Köylüler tarafından yapılmış olmasına karşın yapımı yöneten ustabaşının Rum olması" şeklinde geçen ve köy halkı tarafından bugün de teyit edilen ifadede (24) , bahsettiklerimizin sözlü de olsa güvenilir bir desteğini bulmuş oluyoruz.

2- Ortam Faktörü: Acaba 1855-75 arası Kıbrıs'ta ne gibi bir ortam oluştu da bugün incelemeye çalıştığımız olgunun ortaya çıkmasına yeşil ışık yaktı?

Sosyo-politik ortamı sorguladığımızda, bu dönemde Osmanlı'nın reform hareketlerini yoğunlaştırdığını hatırlıyoruz. Okyar, Osmanlı'daki reformlar gibi modernleşmeye yönelik değişikliklerin geleneksel kolektif düzenlerin sarsıntıya uğraması ve toplumda özerk ve çoğulcu

gruplar ile bireylerin ortaya çıkması gibi sonuçlara yol açtığını belirtmektedir. Okyar'a göre, 19. yy ortalarında Osmanlı yavaş yavaş ve inişli çıkışlı bir şekilde de olsa modernleşmenin etkilerine maruz kalmaya başlamıştır. (25)

Adamıza gelince, W.H. Engel, 1841'de Berlin'de yayınlanan Kypros adlı monografisinde, özellikle Reşit Paşa'nın girişimleri sayesinde, Osmanlılar'ın reform hareketleri sonucunda Kıbrıs'ta da bir yeniden yapılanma faaliyetinin gerçekleştirildiğini dile getirir. (26) Üstelik, reform döneminin önde gelen fikir adamlarından Ziya Paşa'nın 1862'de Adadaki varlığı söz konusu. Ziya Paşa'nın Kıbrıs'tayken Dali köyündeki camiyi restore ettirdiğini, hatta kendi dizelerinden oluşan bir de kitabe koydurduğunu unutmamalıyız. (27) Demek ki, kırsal kesime önem verme düşüncesi, Dali'de girişilen güdümlü bir sosyo-politik etkinliğin yan ürünü olarak ortaya çıkmış olsa bile (28), Ziya Paşa'nın önderliği veya desteği ile uygun zihinlerde yer etme olanağı bulunmuş olabilir. Bizi düşündüren bir diğer husus da özellikle 1821 olayları sonrasında Ada Rumları ile Türkleri arasında, pek su yüzüne çıkmaksızın alttan alta işleyen, dolayısıyla insanları etkilemiş olabilecek psikolojik gerginlik ortamıdır. Sir Harry Luke'un kaleminden, "1854 yılında, Kıbrıs'ın önde gelen Türkleri'nin Hristiyanlar'dan kuşulanmaya başladıklarını ve onları silahlı zindandırmaktan söz ettiklerini" öğreniyoruz. (29) Aynı paralelden olmak üzere, 1862'de yazdığı yıllık raporda, İngilizler'in Kıbrıs Konsolos Yardımcısı H.P. White, "Müslümanlar... köyde kente Hristiyan komşularıyla uyum içinde yaşarlar. Ne var ki çoğunlukta oldukları Lefkoşa'da üstünlüklerini göstermek eğilimindedirler." der. (30) Ada Türkleri'nin önde gelenleri ile "başkentte oturanlar" ifadelerinin örtüşmesi, bizi doğrudan o dönemin 'düşünen insanına' götürmektedir.

Bu verilerden hareketle:

1- İlgili dönemdeki sosyo-politik gelişmelere bağlı olarak

a) reform rüzgarlarının motivasyonu ile
b) yönetimin gidercek çaptan düşmesinin oluşturacağı bir gerilim hattı ve

2- 1821 olayları ve onu izleyen benzer olaylarla birlikte
a) Rum halkı karşı oluşabilecek olumsuz bakış açısı ile
b) gene Rum halkın benimsenmekte olduğu akıma, yani ulusçuluğa doğru 'düşünen insanda' uyanabilecek merak, hatta yönelmenin meydana getireceği ikinci bir gerilim hattı

ve bunların yol açabileceği bir 'dönüşüm süreci diyalektiğinden' söz edebiliriz.

Sonuçta, zıtların ayrışmadığı, belirsizlik bulutlarıyla kaplı bir sosyal ve psikolojik etki yumağı, netleşme- yani Türkiye'deki devrim-öncesinde, arayış içindeki zihinlerde bazı hareketlere geçirci izler bırakan bir ortam oluşturmuştur, diyebiliriz.

Peristerona için ise 920'li yıllarda daha farklı bir ortam söz konusudur. Türkiye'deki devrimin kesiti ortaya çıkmış, ulusçu düşünce tesis olmak üzeredir. Bu noktada karşınıza Beekingham'ın çok ilginç bir saptaması çıkar: "Politik açıdan uyanık ve etkin bir Rum çoğunluk ile baskıcı İngiliz yönetimi karşısında Kıbrıs Müslümanları (yani Türkleri) de iç politikada İslam ile Türk ulusçuluğunu özdeşleştirdiler," der Beekingham. (31)

Nitekim, Peristerona minaresine ikinci şerefenin eklenmesini sağlayan Osman Efendi, İngiliz araştırmacının bu gözlemlerini haklı çıkaracak şekilde davranmaktadır. Sn. Daudelen'in anlattıklarına göre, dini yönden aşırı derecede tutucu olan Osman Efendi, Atatürk'ün resmini günahür diye elle kapatarak kendisine uzattıklarında, "... bu namahrem değil, İslam dininin kurtarıcısıdır," diyebilirdi. (32)

3- Önderlik Faktörü: Ortam faktörü ile enerji faktörünün kesişme alanında, herhalde, kırsal kesim insanını çekip çeviren, yani onlara önderlik eden kişi ya da kişileri araştırmamız doğru olacaktır.

Yukarıdaki ortamı incelerken zaten önderlik konusuna ilişkin olarak belirleyici bir çerçevenin ortaya çıktığını gördük.

Peristerona'yı ilgilendiren 920'li dönemde, Kıbrıs'a ulusçuluğu getiren devrim esintilerinin, adaya özgün sosyo-politik ortamdan dolayı din kurumunu uyanan bir etkisi olduğunu belirlemiştik. Sonuçta, Osman Efendi gibi uygun kimselerin bu kanaldan harekete geçip kırsal topluma ivme kazandırma çabalarına giriştiklerini söyleyebiliriz.

Lapta ile Galatya'ya ilişkin 1855-90 arası döneme gelince, yukarıda saptanmış olan, Kıbrıs Türkleri'nin "önde gelenleri", yahut "başkentte oturanlar" gibi ifadelerin belirli bir sosyal gruba işaret ettiği açıkça bellidir. İşte bu noktada, önce rahmetli Haşmet M. Gürkan'ın ve daha sonra Dr. Nazım Beraltı'nın üzerinde özellikle durdukları bir kesim dikkatimizi çekmekte: Gürkan'ın ifadesiyle, "19. yy'ın ikinci yarısından itibaren mal varlıkları veya sosyal, politik alanlardaki faaliyetleriyle dikkati çeken kimi aileler..." (33), yahut Beraltı'nın tarifiyle "Kentlere

veya kasabalara yerleşmiş, Osmanlı memur ailelerinin torunları" arasında çıkan "sosyo-politik önderler"dir bunlar. (34)

Gürkan'ın, bir yapıtında üç sayfa ayırdığı Koroğluzade Hüseyin Ata Efendi (1830-1915), bu grubun çarpıcı bir örneğini oluşturmakta. Bektaşî tarikâtından olan bu şahıs, Dillirga halkının kazanılması uğraşında bu köye (35), yani kırsal kesime okul ve cami yaptırdığı gibi, "kendi cebinden bir de öğretmen yollamıştı." (36)

Tahmin edileceği gibi, (aynen Ziya Paşa örneğinde olduğu şekilde, politik motivasyonla olsa) kırsal kesimin sorunlarına eğilme ve tarikat üyeliği, bizi doğrudan ilgilendiren iki ayrıntıdır. Tarikâtların acaba o devirde, Balkanlar'da Bektaşîliğin ulusçuluğu yaymada oynadığı role benzer bir etkinliği olmuş muydu? Bunu şu anda saptamamız olanaksız. Ancak, söz konusu "sosyo-politik önderlerin" din alanındaki eğilimlerine ilişkin bir ipucu da dönemin ileri gelenlerinden birçoğunun El-Hac ya da Hacı lakabını taşımalarından anlaşılabilir (37). Varlıklı olduklarından, hacca gitmeyi, topluma dini bir statü edinme etkinliği şeklinde değerlendirebiliriz.

Kısacası, (a) kırsal kesimle ilgilenme ve (b) dini dinamiklerle biçimlenme özelliklerini saptıyoruz bu sosyal kesimde.

İşte, Lapta Aşağı Camii'yle birlikte anılan ikinci şahıs adı olan Hacı Ömer ya da Hacı Ömer Efendi'yi de bu bağlamda değerlendirebiliriz. "Hacı" lakabı, bu kişenin ekonomik ayrıcalıklı ve büyük bir olasılıkla da üzerinde durduğumuz sosyal gruptan gelmiş olabileceğine işaret etmekte.

Bu sosyal kesimden olsa da olmasa da, acaba o da kırsal çevreyi mimarlık öğeleri aracılığıyla itibarlı kılmaya uğraşına soyunanlardan mıydı? Bu soruyu sormakta haklıyız; çünkü ilgili adım camiiyle birlikte anılacak kadar öne çıkması, bu şahsın Lapta'nın aşağı bölümündeki Türk malhallesine kubbesiyle prestij kazandıran yapıyı bizzat yaptıran yahut restore ettiren kimsede olma olasılığını oldukça artırmaktadır. Ne yazık ki, tüm çabalarımızı karşın, bu tür soruları belki de çok basit bir şekilde yanıtlıyacak belgelere erişime olanağımızı bulamadık. Dolayısıyla, ancak gerekli soruları sorup orada duruyoruz.

Galatya Camii ise, yapımını teşvik etmiş olabilecek kişi ya da kişiler konusunda henüz suskunluğunu korumaktadır. Ancak Galatya'nın, üretkenliğine oranla nüfus bakımından 1 no'lu Türk koyu olması (38), "sosyo-politik önderler"in ilgisini çekmiş olabilir diye de

düşünmeden edemiyoruz.

4- Kozmo-ritüel faktör: Rituel yani ibadet amacıyla kullanılan iki ya da üç boyutlu unsurların yahut mekânların, insana evrenle olan ilişkisini farketmeye yönelik işlevleri olagelmıştır hep. Bu da simgesel boyutu gündeme getirir.

Dolayısıyla, üzerinde durduğumuz prestij öğeleri, İslami ibadetin uygulandığı yapılarda bulunmaları nedeniyle, kırsal kesim insanının iç dünyasındaki simgesel içeriği zenginleştirici bir uyarın (stimulant) olarak da gözler önünde duragelmisleridir:

a) Kubbe: Gök kubbenin, yani yeryüzünü örten göğün ve daha bir üst düzeyde de evren örtüsünün simgesidir. İslami çerçevede de kuvvetli çağrışımları vardır: Mekânı "tek'e dönüştürüp, "teklik" (tevhid) kavramını çağrıştırması gibi.

b) Haç tonozlu sun cemaat yeri: Seçilen örtü tarzı, içeride aynı örtüylü taşıyan dokuz gözlü plan şemasını dışarıda yansıtmak suretiyle, kişiyi o şemanın kozmo-ritüel nitelikli etkilerine hazırlamakta yahut bu etkileri kişinin iç dünyasında tekrar harekete geçirmektedir (39).

c) İkinci şerefe: Minarenin, yer ile gök arasındaki dikey irtibatı sağlama ve tek başına ayakta durup yükselirken Tanrı'nın Birliği'ne tanıklık etme gibi niteliklerini vurgulamakta, fazladan bir güç katmaktadır. Minareye "dikkatlerden kaçamayacak" bir özelliği kazandırmaktadır.

Sonuç olarak, geçmişte Kıbrıs Türkleri'nin kırsal kesim yaşamına birer armağan gibi sunulan prestij yapıları veya unsurları, kırsal kesim insanının yakın çevresine itibar kazandırmak suretiyle onun yaşam sevincini artırmanın da ötesinde; gerçekleşmesine doğrudan katkıda bulunduğu için benimsediği birer toplumsal itici güç ve sürekli olarak iş dünyasına seslenen birer simgesel odak halinde, onun kısıtlı yaşamı dışarıya son derece olumlu katkılarda bulunmuşlardır, diyebiliriz.

NOTLAR VE KAYNAKLAR

1- Bergil, M.S (1993) "Kıbrıs'taki Ahilik Kökeni Etkilerin İzenmesi İçin Elimizdeki Birkaç Çıkış Noktası", Halkbilimi, 7:31-32, ss.22-29.

2- Numan, I (1992) "Millî Varlığın Tanımında Yapılanmış Çevrenin Rolü Hakkında Mütalaa: Kıbrıs Örneği", Türk Devletleri Arasında 1.İlmi İşbirliği Konferansı, C2, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, ss.398-403.

3- Kıbrıs'ta Türk Eserleri (1982) Lefkoşa: Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Yayını, S.9. (İngilizce çevirisi: Turkish Monuments in Cyprus, 1987'ye de başvurulabilir.)

4- Kıbrıs'ta Türk Eserleri (1982), S.12.

Çakkal, H. (1984) Kıbrıs'ta Osmanlı Dönemi Mimarlığı Örneklere, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi. Sosyal

Bilimler Enstitüsü Yayınları (Yüksek Lisans Tezi), S. 176.

Gazioğlu, A.C (1994) Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878): 308 yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış, Lefkoşa: CYREP, S.403: "Lapta'da, Türk yönetiminin son yıllarında inşa edilen ikinci bir cami daha vardır. Lapta Aşağı Camisi veya Hacı Ömer Camisi olarak bilinen bu cami, tipik Türk mimari tarzından daha değişik bir yapı olup, 1870'lerde inşa edildiği sanılmaktadır."

5- Nesim, A (1989) Batıyan Eğitim Güneşlerimiz, Lefkoşa: Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 6, ss.250-263 ve 297-304.

6- Gazioğlu, A.C (1994), S.402

7- Jennings, R.C (1990) "Village Agriculture in Cyprus", V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi: Tebliğler, Ankara: T.T.K., ss.472 ve 476.

8- Mariü, G. (1971) Travels in The Island of Cyprus, çev. C.D. Cobham, London: Zeno, s.88.

9- Cobham, C.D. çev ve der (1908) Excerpta Cypria: Materials for a History of Cyprus, Cambridge University Press, ss.368,373.

10- Beckingham, C.F (1957a) "The Turks of Cyprus", The Journal of The Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, 87/II, ss.165-174. Türkçe çevirisi: An.A (1991) "Kıbrıs Türkleri" Halkbilimi, 5:23, ss.26-27.

11- Luke, Sir H (1989) Cyprus Under The Turks, 1571-1878, Nicosia: K.Rüstem & Bro., s.182.

12- Köy Potansiyelleri (1972) Lefkoşa: Tarım ve Tabii Kaynaklar Üyeligi. Fehmi, H. (1987) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin El Kitabı, Lefkoşa, s.166.

13- Luke, Sir H (1989), s.234.

14- Gazioğlu, A.e. (1994), ss.172-177.

15- Gürkan, H.M (1986) Bir Zamanlar Kıbrıs'ta, Lefkoşa: Cyprep, s.23.

16- Nesim, A. (1987), s.301

17- Nesim, A. (1987), s.252

18- Nesim, A. (1987), s.301

19- Bu açıklama, Girne'deki Milli Arşiv'den sözlü olarak yapılmıştır.

20- Behçet, H. (1967) Kıbrıs Maarif Tarihi, Lefkoşa, ss. 113-114: "1292 (1875) yılında Lapta Aşağı Cami vakfından Lefkoşa'daki bir konağın okul olarak kullanılmak amacıyla satın alınması için 200 kuruş iane yapıldı."

21- Altan, M.H (1986) Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi, C2 Kıbrıs Vakıflar İdaresi Yayınları, ss 778 ve 780'de Lapta Aşağı Cami vakfına ait olan ve satılmaya öngörülen malların Lapta'da yer aldığını gösteren iki ayrı kayıt geçmektedir.

22- Dizdar, K (1971) "Kıbrıs Evkafı", Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri kongresi: Türk Heyeti Tebliğleri, 1969, Anka-

ra: T.K.A.E, s.203, kayıt no: 20

23- Gürkan, H.M. (1982) Kıbrıs Tarihinden sayfalar, Lefkoşa: Nehir Yayınları (2. baskı), s.44: "Kuyumculuk, kazancılık, taşçılık ve bernalık, yani inşaat ustalığıysa Türklerin unuttuğu meslek ve zenaatları. Nitekim 1950'lere dek yapıcılık, kazancılık, v.b., Rum ustaların... tekelinde olan mesleklerdi."

24- Kıbrıs'ta Türk Eserleri (1982), s.9

25- Okyar, O (1990) "Comments on The Standart Version of 19th Century Ottoman Economic History", V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi: Tebliğler, Ankara: T.T.K., S.82.

26- Cobham, C.D. (1908), s.463.

27- Bergil, M.S. (1993), s.27.

Gazioğlu, A.C (1994), s.402

28- "Dali köylü Türkleri gerçekle Latin asıllı Linobambakiler idi": Erdengiz, A. (1992) "Osmanlı Belgelerine Göre... Meslek Dalları", Halkbilimi, 6:27, s.28.

29- Luke, Sir H. (1989), s.198.

30- Newman, P. (1953) A Short History of Cyprus, London: Longmans, s.195.

31- Beckingham, C.F. 1957 b "Islam and Turkish Nationalism in Cyprus", Die Welt Des Islam, 5:1-2, s.66.

32- Nesim, A. (1987), s.252.

33- Gürkan, H.M (1989) Dünkü ve Bugünkü Lefkoşa, Lefkoşa Belediye Yayınları, s.165

34- Beratlı, N (1993) Kıbrıs Türklerin Tarihi, c1, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, ss.164-165.

35- Sn. Harid Pedaî, H.M. Gürkan'ın (bkz. dipnot 36) ifadesiyle "Türkçe bilmeyen ve Türk toplumuna kazandırılmaya çalışılan" Dillirga halkına 20.yy'ın başlarında Larnakalı Hamid Bey ile Nahiye Md. Hacı Rasih Efendi'nin ceplerinden para ödeyerek imam-öğretmen gönderdiklerini, Matbaacı Akif Efendi'nin de yılda bir kez ölmüşlerinin ruhlarına mevlüt okuttuğunu belirtmektedir.

36- Gürkan, H.M. (1989), s.166.

37- Bkz. dipnot 21'de geçen kaynak. Bu kitapta herhangi bir "dizin" verilmediği için ancak tüm sayfalar taranarak saptanabilen bir husustur bu.

38- Beckingham, C.F. (1957 a), ss.172 ve 174.

39- Sempozyumda, Galatya Camii'nin hem minare balkonunda hem de Batı Girişi'nde yer alan bezemelerin daha simgesel ağırlıklı olabileceğine ve dolayısıyla onlara yer verilmemiş olması gerektiğine işaret edildi. Bizim yorumumuzda ise, bu tür "iki boyutlu" türden ikonografik unsurları -kendine özgü boyut ve algılanma parametrelerini gündeme getireceğinden- özellikle vurgulamaktan kaçındık: Bu bildirideki bakış açımız ve getirdiğimiz sosyo-psikolojik yorum çerçevesinde sadece büyük ölçekli ve üç boyutlu yapı elemanlarının ele alınması söz konusu olabirdi.

KIBRIS TÜRKLERİ'NİN ALEVİ KİMLİĞİ

Ahmet Erdengiz

Kıbrıs Türk kimliğini oluşturan öğeleri ele aldığımız IX. ve X. Halkbilimi Sempozyumlarında Kıbrıs Türk toplumunun oluşmasında katkıda bulunan belli başlı etnik unsurları ortaya koymaya çalışmışım. Bu sempozyumda da Kıbrıs Türk kimliğinin oluşmasında en az bu etnik unsurlar kadar hatta çok daha fazla katkıda bulunan bir diğer unsura - Kıbrıs Türkleri'nin Alevi kökenine değinmek istiyorum. Kıbrıs Türk kimliğini oluşturan faktörler ve unsurlar yeterince araştırılıp su yüzüne çıkarılmadan bu toplumun sosyal yapısını, toplumsal ve bireysel davranışlarını ve örf, anane, gelenek ve görevlerini kısaca yaşam tarzlarını anlamamız olanak yoktur.

Örneğin Kıbrıslı Türk Atatürk devrimlerini neden kolaylıkla ve hiçbir zorlama olmadan kabul edebilmiştir; neden Türkiye'deki soydaşlarına göre, adeta doğuştan, daha laiktir; neden başlık parası Kıbrıs'ta yaygın değildir; neden kan davası gütmmez; neden 400 yıllık süreç içerisinde en okunmuş ve aydın zümreyi din adamları arasından yetiştirmesine ve 19. yüzyıl sonlarına ve hatta 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar kendini Kıbrıs adasının "İslam ehali" olarak tanımlayan Kıbrıs Türk halkının günlük yaşamında din ve cami şehirsiz işlevi dışında önemli bir yer işgal etmemekte ve milli mücadele kadroları içerisinde yer alan

ulema kökenli kişilerin olaylara yaklaşımını ve ürettikleri fikirler dini çevrenin dışına taşmaktadır; neden kırsal kesimde bir haremlik-semalıklar anlayışı gelişmemiştir; haram sayılmasına rağmen Kıbrıs Türki içki içmekte bir sakınca görmemiştir? Bu sorular listesini daha çok uzatarak sizleri bunaltmak istemiyorum. Bu soruların elbette ki tek bir cevabı yoktur. Ancak biz bu cevaplardan sadece birini ele alacak onu irdelemeye çalışacağız.

Bu sorularımızın cevaplarını arayabileceğimiz en önemli kaynaklardan biridir. Kıbrıs Türkleri'nin Alevi kökenidir. Bunu tartışmadan önce Aleviliğin ne olup ne olmadığına dair kısa bir tanımını vermekte yarar görüyorum. Alevilik İslamiyetin en önemli mezheplerinden Şii mezhebinin bir koludur. Sözlük anlamı "Ali'ye bağlı olanlar demektir. Ancak Anadolu Türkleri arasında gelişen Aleviliğin tek kaynağı Şii inancı değildir. Şii'lik yoluyla alınan Hazreti Ali ve ehlibeyt sevgisi yanısıra Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri şamanist inançlar ve Orta Doğu dinlerinden kaynaklanan sufizm, Anadolu'da buldukları ve kökenleri çok tanrılı dinlere dayanan inançlar, Hristiyan mistizmi ve Zerdüştî dini Alevi inancının temel kaynaklarını oluşturmuştur.

Bugün Anadolu'da milyonlarca Alevi Türkü yaşarken

Kıbrıs'ta bu insanca bağlı olduğunu söyleyebilecek ve atalarının Alevi geçmişini anımsayabilecek kimse artık yok. Tarihi evrim içerisinde Kıbrıs Türk Alevi kimliğini çoktan terketmiş ve onu tarihin sonsuz karanlığı görmüştür. Ancak bu geçişin yansımalarını hala daha günümüzde bulmak mümkündür.

Alevi inancı daha doğru bir deyişle Alevi inancına mensup kişiler Kıbrıs adasına ne zaman ayak basmışlardır? Basitçe cevap vermek gerekirse Osmanlı ordusunun 4 Temmuz 1570 tarihinde Tuzla'ya yaptığı çıkartma ile önemli sayıda ilk Alevi topluluğunun adaya ayakbastığını söylemek mümkündür. Bu hususta nasıl bu kadar kesin bir tarih verebildiğimize şaşmamak gerekir. Çünkü Osmanlı ordusunun önemli bir bölümünü oluşturan Kapıkulları yani Yeniçerilerin hemen tümü Aleviliğin bir tarikati olan Bektaşî tarikatına mensuptur. Tarikatın kurucusu Hacı Bektaş Veli Yeniçerilerin piri sayılmakta ve Yeniçeri ağası da bu tarikatta bizzat üst düzeyde görev almaktaydı.

Diğeryandan ordunun diğer bölümünü oluşturan eyalet askerlerinin toplandığı beylerbeylikler ise ezici bir çoğunlukla Alevi Türkmen ve Yürüklerinin yaşadığı eyaletlerdir. Bu beylerbeyliklere burada kısaca değinecek olursak Sivas, Karaman, Maraş, Anadolu Kaptanpaşa eyaletlerini saymamız gerekecektir. Bunlar dışında ortaya asker veren Rumeli Beylerbeyliği bile Balkanlarda yaşayan ve Türk kökenli olmayan müslüman unsurlar arasında İslamiyeti Bektaşî babaları vasıtasıyla öğrenen ve günümüzde bile Bektaşî tekkelerine sahip olan topluluklara sahiptir.

Bilindiği gibi Kıbrıs Türkleri'nin atalarını diğer unsurlar yanında bu ordudan geriye bırakılan ve yerli kızlarla da evlenebileceklerine dair haklarında ferman çıkartılan bu Bektaşî ve büyük çoğunluğu Alevi inançlı Kapukulu ve Eyalet askerleri teşkil etmiştir. Burada altını çizerek yinelemekte yarar vardır. Kıbrıs'a ait ilk Osmanlı büfesinde de zikredildiği üzere adada bırakılan 2779 kişilik askerlerin önemli bir bölümü Bektaşî tarikatına mensup Yeniçeri ve gönüllüyan adı altında kaydedilen Türkmen-Alevi kökeni Eyalet askerleridir.

Bunları sürgün emirleriyle adaya sevk edilen ve büyük çoğunluğunu Türkmen ve Yürüklerin teşkil ettiği topluluklar takip etti. Adaya sevk edilen topluluklar içerisinde Türkmenlerin çoğunlukta olması rastgele bir hadise değildir. 1570'lerden başlayarak 1640'lı yıllara kadar sarkacak olan Anadolu'daki Alevi kıyımının bir neticesidir. Osmanlı Devleti baskı altında tuttuğu Alevi

Türkmenleri arasında meydana gelebilecek isyan hareketlerini ve sosyal patlamaları önleyebilmek için sürgün yönetimine sıkça başvurmaktaydı.

Nitekim ilk sürgünlerin yapıldığı Aksaray, Beyşehir, Seydişehir, İğün, Ulukışla, Evbasar, Demirli, Afşar ve Pınar gibi yöreler Alevi Türkmen boylarının yaşadığı yörelerdir. Osmanlı kayıtları bu Alevi Türkmenlerinin ve Yürüklerinin mensup oldukları aşiretleri çoğu kez ismen de zikretmektedir. Biz bunlardan sadece birkaçını vermekle yetiniyoruz.

Akkeçili, Senetli, Kaçar Halil, Şamlu, Köseli, Karakacılı, Kösoğullu, Patrak, Toslaklı, Kedikli, Çıplaklı, Dirimli ve Cerit.

Bunlara bir de cezalandırılmak üzere Kıbrıs'a sürülenler ekleniyordu. Örneğin Osmanlı kayıtlarında:

"Yürüklerden birisi Müslümanların ırz ve namuslarına saldırıp ckinlerini de tahrip ederse... hiçbir şekilde yola gelmese... belasından kurtulmak için Kıbrıs adasına gönderilmesi emrolunsa ve buna karşı gelse, katli caiz olur mu? Elcevap olur" şeklinde pekçok benzeri fetvaya rastlamak mümkündür.

Anadolu'dan sürülerek veya kendi istekleriyle Kıbrıs'a gelip yerleşen Alevi-Bektaşî inançlı topluluğun, özellikle Türkmen-Yürük asıllı olanlarını kırsal kesimlere yerleştirdiklerinden şüphemiz yoktur.

Diğeryandan adayı yönetmek üzere gönderilen veya sağladığı ekonomik imkanlardan yararlanmak isteyen sunni mezhebine ait ulema, din görevlisi, yönetici ve zenaatkarların ise şehirlere yerleştikleri ortadadır. 16. yüzyılın sonlarında ve 17. yüzyılın ilk çeyreğinde şöyle bir yerleşim tablosu vardır.

Kırsal alanlarda çoğunluğunu Alevi inancına sahip Türkmen ve Aleviliğin çeşitli ve daha heterodox kollarına mensup Yürükler kentlerde ise sunii mezhebine bağlı yönetici kadrolar ve zanaatkarlar yaşamaktadır. Bunlar ek olarak da hem kırsal hem de kentsel alanlarda yaşayan ve daha çok yerli halktan aldıkları eşler ile aile yaşamına yönelen Bektaşî tarikatı mensubu Yeniçeriler, sipahiler ve eyalet askerleri vardır.

Burada haklı olarak sorulması ve cevaplanması gereken bir soru vardır?

Neden bugün Kıbrıs'ta, Anadolu'da olduğu gibi bir Alevi inancı yok? bir başka deyişle Kıbrıs'ta neden Aleviler yaşamıyor. Bunun bazı nedenlerine çok kısaca değinmekle yetineceğiz; çünkü bize ayrılan zaman yeterli olmadığı gibi bildirimizin hedefi de bu soruya cevap bulmak değildir.

Halkbilimi 24

1- Bilinçli olarak başlatılan Türkmen-Yürük iskan hareketi bir müddet sonra luzını kaybetmiş özellikle Yürüklerin yerleşik düzene geçmeyi kabul etmeleri halinde Kıbrıs'a sürülme kurtulacakları söylenmiştir.

2- 1571-1640'lı yıllarda adaya sürülen Türkmenler ve Yürükler yerleşik yaşam tarzına adapte olamayınca adadan fıracı etmeye başlamıştır.

3- Yayla-dağ hayatına alışkın olan bu insanlar adanın iklim şartlarına adapte olamamışlar ve sıtma gibi salgın hastalıklar nedeniyle telef olmuşlardır.

4- Anadolu'daki büyük baskı ve 16. yüzyıl sonlarında meydana gelen büyük Alevi katliamlarından dolayı Kıbrıs'taki Alevi Türkmenler de büyük baskı altında kalarak sunni müslümanlığa kaymışlardır.

5- Merkezi hükümetin dini ve eğitimsel amaçla gönderdiği hocalar sayesinde sunni İslam'a şekilsel olsa da hızlı bir geçiş sağlanmıştır.

6- Kapalı bir ada ortamında yerli halktan kültürel ve dini açıdan etkilenmek kaçınılmazdı, esasen buna yakın olan Alevilik kısa zamanda değişime uğrayarak Anadolu'daki kökenlerinden ve özünden kopmuştur.

7- Osmanlı devletinin Müslüman tebaya sağladığı bazı ayrıcalıklar ve kolaylıklar gayri-müslümlerin bile Müslümanlığı seçmelerine neden olurken, Alevilerin, özellikle de adanın ekonomisinin kötüye gittiği ve bunun sonucunda sosyo-ekonomik baskıların arttığı dönemlerde merkezi idareye daha da yakın olmak, vergi mültezimlerinin mezaliminden kurtulmak ve yönetimin Müslümanlara-gerçekten sunni Müslümanlara-sağladığı bazı ayrıcalıklardan yararlanmak ve sürekli aşığılanan ve hor görülen Alevilik, Bektaşilik, Kızılbaşlık şatılarından kurtulmak için şeklen de olsa sunni Müslümanlığa geçtikleri ortadadır.

Kıbrıs'taki Aleviliğin doğuşuna ve yok oluşuna kısaca bir göz atıktan sonra bir inanç sisteminden gerye kalanlara da kısaca değinmekte yarar vardır, çünkü Kıbrıs Türkü'nü Kıbrıs Türkü yapan pekçok şeyin geçmişi derinliklerine gömdüğümüz atalarımızın Alevi kimliğinde sağ olduğu kanaatindeyim,

1- Adadaki gayri-müslim halkla süratli ve geniş çaplı iletişim.

Kimi dinbilimciler Aleviliği, bir bakıma Hıristiyanlığın İslamı yaşayan biçimi olarak yorumlamakta, Osmanlı'nın Avrupa'da özellikle de Balkanlarda Müslümanlaştırmak isteyip de Müslümanlaştıramadığı Hıristiyanları Bektaşileştirdiğini öne sürmektedirler. Nitekim Amavutluk

ve Makedonya gibi ülkelerde halen aktif olan Bektaşî tekkeleri mevcuttur. Burada önemli olan Aleviliğin sahip olduğu engin hoşgörü ve insan sevgisi adadaki Alevi ve Hıristiyan toplumların süratle ilişki kurmasına ve ortak kültürel ve sosyal değerler üretmelerine neden olmuştur. Yeniçerilerin ve sipahilerin Rum eşlerle evlenebilmeleri de onların bu hayat felsefesiyle yakından ilgilidir.

2- Kadın-erkek eşitliği

Kıbrıs Türkleri arasında, özellikle de kırsal kesimlerde, kadın-erkek eşitliğinin bozulmadan korunduğu bir gerçektir. Bu Alevi inancının temel kurallarından biridir. Gerek günlük işlerde gerekse ibadette kadın-erkek iç-içedir. Kaç-göç olayı yoktur. Kıbrıs Türk köylüsünün yaşamı tarzı bu idi. Sunni taasubun yerleşmesinden önce Türk kadınının kocasıyla birlikte çalıştığı, aynı masada yiyip-içtiği ve erkek misafır ağırladığı adadan geçip giden seyahatçılara kaydedilmiştir. Nitekim Türk töresinde kadının erkeğinin yanında bulunması, günlük yaşamda söz sahibi olması olanağıdır. Hatta Ömer Lütfi Barkan'ın araştırmalarına göre pek çok kadın dergah yöneticisi olarak da görev yapmaktaydı.

3- Monogami (tek eşlilik)

Sunni Müslümanlığın aksine Alevilik tek eşlilik esas alınmıştır, bunun nedeni de Hazret-i Ali'nin tek bir eşle evlenmesi ve erkek-kadın arasındaki mutlak eşitliktir.

Kıbrıs'ta da kırsal alanda tek evlilik esastır. Şehirlerde bile çok eşli evliliğin fazlaca yaygın olmadığı tarama fırsatını bulduğumuz 16. ve 17. yüzyıllara ait şeri mahkeme sicillerinde açıkça görülmektedir.

4- Kadın Hakları

Şeri mahkeme sicilleri dikkatleri çekecek kadar hakkını aramak için mahkemeye başvuran kadınlarla ilgili davalar iltiva etmektedirler. Bu davalar arasında kocasını dava edip boşananlardan tutunuz da ticari işletmelerle ve yatırımlarla ilgili davalar bile vardır. Kıbrıslı Türk kadınlar mal alıp satmakta ve çeşitli işletmelere ortak olmaktadır.

Şeri mahkeme sicilleri bize bunun da ötesinde bir şeyler anlatmaktadır. Bu başvuran kadınlar arasında kentte yaşayanlar olduğu gibi kırsal alanda yaşayan kadınlar da vardır ve sunni toplumlarda kadınların direkt olarak mahkemeye bizzat giderek şahadet vermesi yerine bir

erkek vekil tayin etme eğilimi olmasına rağmen pek çok kadınımsız şahsen kadı huzuruna çıkarak davasını takip etmiştir. Hatta bundan cesaret alan Rum kadımları da kocalarını şer'i mahkemeye şikayet ederek hak aramışlardır.

5- Dini taasub yoktur

Kıbrıs Türkleri arasında dini taasub ve tutuculuk tarihin hiçbir döneminde görülmemiş bir olay değildir. Hatta bunun ötesinde din şekilsel işlevi dışında fazla bir rol oynamamıştır ve oynamamaktadır. Kıbrıslı Türkün oruçla ve namazla fazla bir ilgisi yoktur, buna mukabil Alevi kökeninin bir özelliği olarak içkiyle arası çok iyidir. Din adamlarına gereken saygıyı göstermiş ama onların günlük yaşantılarına hükmetmesine izin vermemiştir. Bu nedenledir ki köy ve kentlerinde bir-iki örneği hariç mimari açıdan önemli addedilebilecek herhangi bir cami inşa etmemiş ihtiyaç duydukları kullanılanmayan kiliseleri camiye çevirmekle yetinmiştir.

6- İçki içmeleri ve şarap üretmeleri

Osmanlı devletinde Müslümanların şarap üretmeleri ve satmaları genelde yasaklanmışken Kıbrıs'ın dağlık köylerine yerleşen sipahilerden bazılarının bizzat şarap ürettiklerine ve alıp sattıklarına dair kayıtlar vardır. Üretilen şarabın Türkler tarafından bolca tüketildiğine dair de hiçbir şüphemiz yoktur. Gerek Kıbrıs'ı ziyaret eden gezginler, gerekse şeri mahkemescileri buna dair bilgilerle doludur.

7- Alevi inancıyla ilgili bazı yaygın isimler

Aleviler arasında yaygın olarak kullanılan Ali, Hasan, Hüseyin, Emirali, Emirhüseyin gibi isimler Kıbrıslı Türkler arasında da oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Bugün hala daha Kara Baba, Kurt Baba gibi Bektaşî babalarının isimlerini taşıyan sokaklarımız mevcuttur. Bu kişiler adaya çıkan yeniçerilerle birlikte Kıbrıs'a gelen Bektaşî dervişleri olabileceği gibi bilahare adaya gelecek Bektaşîliği yaymaya çalışan dervişler olma ihtimali çok yüksektir. Bildirimizin başında da belirttiğimiz gibi Osmanlı devleti stratejik addettiği bölgeleri Müslümanlaştırmak için Bektaşî dervişlerini kullandığını biliyoruz. Bektaşîlerin engin hoşgörüsü ve sunni islamın aksine katı kurallar içermeyen inanç sistemi diğer ülkelerde olduğu gibi Kıbrıs'ta bazı kitlelerin Müslümanlığı seçmesinde önemli rol oynamıştır.

Bugün bir örneğini Sinde köyünde gördüğümüz Hasan-Hüseyin yatırlarının veya makamlarının Alevi inancında Hazret-i Ali'nin şehit oğullarına duyulan saygının tezahüründen başka bir şey değildir.

Geçmiş yıllarda Beyköy ve civarında döğende ezilmiş samanla buğdayı veya arpayı ayırmak için rüzgara karşı savrulduğunda "Haydar-Haydar" diye çağrılarak rüzgarın esmesinin sağlanacağına inanırlardı. Bilindiği gibi Haydar sıfatı da Hazret-i Ali'ye verilen bir sıfatı ve genellikle Ali Haydar şeklinde telafuz edilirdi.

Ev halkı içerisinde Hasan-Hüseyin veya her iki ismi de taşıyan kişilerin olması halinde aşure veya bazı yörelere golfla yaparak aşure günüme dağıtılmak adedi Doğu, özellikle de Mesarya ve Mağusa köylerinde hala daha uyguladığımız bir adedimiz olup kökeninin Aleviliğin en önemli kutlamalarından biri olan ve Kerbela şehitleri anısına girilen, Muharrem Orucuna müteakip yapılan Aşure günüyle olan ilgisi gayet açıktır.

Bugün izah edilmesi mümkün olmayan bir tutumla ismi Kızılbaş Mahallesi çevresinde Kızılbaş bölgesi de Kıbrıs'taki Alevi varlığının kanıtlarındandır.

Sözkonusu bölgenin, özellikle de Yenişehir kilisesi ile Domuzcular Burnu arasında kalan bölgenin Kızılbaş Yürükleri tarafından iskan edilmiş olabileceğine dair emareler vardır. Zaman darlığı nedeniyle maalesef detaylarını vermemiz mümkün olmayan bir değer hususunda Angolem ve Elye köylerimizden büyük bir olasılıkla yine Kızılbaş Yürüklerince iskan edildiğidir.

Kıbrıs'ta Bulunan

Bazı Alevi İnançları

Kıbrıs'a yerleşen Alevi Türkmen ve Yürüklerin Anadolu'dan Kıbrıs'a aktardıkları ve bu arada Rumlara da transfer ettikleri çeşitli inançlar vardır. Bu inançların tümünün bize ayrılan kısıtlı zaman içerisinde detaylı olarak incelenmesi maalesef mümkün değildir. Bizler bunlardan sadece birkaçını ele almakla yetineceğiz.

Bu inançlardan biri "Al bastı veya Al karısı veya kötülük perisi" olarak bilinen ve doğundan sonra anneye ve çoğuça kötülük edeceğine ve hatta öldüreceği ile ilgili inançtır. Bu inancın tesiriyle gerek Türkler gerekse Rumlara al basması veya al karısına karşı tedbirler almışlardır.

Alevilerle ilgili geniş araştırmaları olan Irene Melikoff Al inancının Orta Asya'daki göçebe Türk boyları arasında

Halkbilimi 26

çok yaygın olduğunu Batı'ya doğru göçeden Türk kavimlerinde Afganistan'a, İran'a, Kafkasya'ya ve son olarak da Anadolu'ya getirildiğini belirterek bu inancın halen Alevi Türkmenler arasında yaşadığına dikkat çekmektedir.

Alevi Türkmenlerin Kıbrıs Türk ve Rumlarına armağan ettiği bu inancın Orta Asya Türk dinlerindeki Albiz ve kötü ruhlar, şeytanlarla ilgisi olduğu ortadadır.

Alevi Türkmenlerinin Kıbrıs'taki iki topluma miras bıraktığı bir diğer inanç da köpek ısırması ile ilgilidir. Türkler ve Rumlar kişinin köpek tarafından ısırılmasını müteakip ısırıldığı günün gecesinde köpeğin Düşünü deneni bir ziyafet verirler ve sabaha kadar ısırılan şahsın uyumamasına özen gösterirlerdi. Bu çalgılı oyunlu eğlence gecesinde uyuya kalan ısırılmış şahsın kuduz hastalığına yakalanacağına inanılırdı. Bu düşün bazı yörelerde kuduz düşünü olarak da bilinir ve özellikle Yürüklerde ısırışın 40. gecesi yapılırdı.

Kıbrıs'ın çeşitli yörelerinde 1970'li yıllara kadar oldukça yaygın bir şekilde kullanılan "Mart Dokuzu" günü vardır. Bu konuda yazan bazı araştırmacılarımız hataya düşerek Mart Dokuzu kutlamalarını Nevruzla özdeşleştirmişlerdir. Bunun nedeni de gerek Nevruzun gerekse Haftamol'un Alevilerce Mart ayında kutlanmasıdır. Ancak Aleviler Nevruz'u 21 Mart'ta kutlayagelmışlerdir ki bu aynı zamanda eski İran takviminde yeni yıla tekabül etmekteydi.

Kıbrıs'ta kutlanan Mart-Dokuzu da İran-Kafkasya yöresi kültürlerinden biri olup Alevilerce Anadolu'ya ve Kıbrıs'a taşınmıştır. Büyük bir ihtimalle İy-i Sersale denilen kutlamanın Alevileştirilmiş şeklidir. Eski kutlanış şekliyle 7-12 Mart tarihleri arasında seçilen bir tarihte yapılırdı. Mart Dokuzunun veya Haftamol'un kutlanışı sırasında yemekler yapılır, peygamberlerin ruhuna dualar edilirdi. Bu kutlamalar sırasında yumurtalar haşlanarak bu işleni sırasında tercihen kırmızıya boyanır, kutsanmış özel ekmekler yapılır ve evlerin damına ölülerin ruhu için yemekler konurdu.

Rum kilisesinin paskalya sırasında boyadığı yumurtaların, kilisede papazların kutsadığı ekmegin ve kötü ruhların veya halk değişiyile goncolozların yemesi için damlara konan lokmaların kökenlerinde Alevi Türkmenlerinin Kıbrıs'a taşıdığı Haftamol kutlamalarının bulunma ihtimali kolaylıkla gözardı edilemez. En azından her ikisinin de ortak bir kaynaktan esinlendiğini söylemek yanlış olmasa gerekir.

Bilindiği gibi başlık parası Kıbrıs Türkleri arasında yaygın olarak uygulanmamış bir adettir. Bazı köylerimiz hariç, oğlan ailesinin kız ailesine başlık parası olarak direkt nakit para verdiği tesbit edilmemiştir.

Bu davranışın da kökeni hiç şüphesiz ki Alevi Türkmenleri ve Yürükleridir. Anadolu'dan Kıbrıs'a Türkmen ve Yürük aktarımının geniş çaplı olarak yapıldığı 16. ve 17 yüzyıllarda adaya nüfus gönderen Kayseri yöresi aşiretleri hakkında geniş araştırmalarda bulunan tarihçi Ronald Jennings ve Paul Stirling, Kayseri-Sakaltutan bölgesi Yürüklerinin son yaklaşık 400 yıllık örf ve adetlerini araştırdıkları incelemelerinde bu Yürük aşiretleri arasında da başlık parası olayının bulunmadığına işaret etmektedirler.

Diğer yandan düşün törenleri, düşün evlerinin bayraklarla süslenmesi, çeyiz yayma, yorgan kaplama, damat traşı, gerdek gecesi, yenge kadın ve gelin hamamı gibi adetlerimiz ise söz söylememizi gerektirmeyecek kadar Alevi Türkmenleri ve Yürüklerinin adetleriyle benzeşmektedir. Bu adetlerden çeyiz yayma, yorgan kaplama, kaplanan yorganın üzerinde çocuk yuvarlama, damat traşı gibi adetlerin aynen Rumlara da geçtiğini belirtmekte yarar vardır.

Geçtiğimiz yüzyıllarda, özellikle kırsal kesimlerde boşamaların çok nadir olduğu bir gerçekçektir. Aynı şekilde günümüze kadar Aleviler arasında da, özellikle kırsal kesimde boşanma, zina davaları hariç, hemen hemen hiç görülmemektedir.

Kıbrıs Türk kimliğini anlamak demek bir bakıma onun geçmişi yatan Alevi kimliğini yeniden keşfetmek demektir. Bu konuda ortaya konabilecek pek çok kanıt vardır. Halen bugün Anadolu Alevi Türkmenleri ile olan ortak kelime hazinemizden tutunuz da pek çok ortak inanca, benzeri folklorik giyim tarzlarına ve yemek türlerine kadar sayabileceğimiz ancak zaman darlığımız nedeniyle değinemediğimiz unsurlar vardır. Kıbrıs Türk folklorünü araştıranlara veya araştırmak niyetinde olanlara naçizane bir tavsiyemiz olacaktır.

Kıbrıs Türkünün Alevi kökeni iyice araştırılmadan ve anlaşılmadan Kıbrıs Türk folklorünü, örf ve ananelerini araştırmak mümkün değildir; bu yapılmazsa Anadolu'dan gelen Alevi Türkmenlerce ve Yürüklerce adaya getirilen ve Rumlarca da benimsenen ve zaman içerisinde her iki topluma da benimsenerek kendi kültür yapıları içerisinde eritilen pek çok folklorik unsurun kökeni ve kaynağı hakkında çok ciddi yanılgılara düşülecektir. Alevilik Kıbrıs adasına vurulan Türk damgasının ve Kıbrıs Türk varlığının esası ve en önemli kaynağıdır.

12. Halkbilim Sempozyumu Bildirileri

POLİTİKA VE FOLKLOR

Bekir AZGIN

İlk bakışta politika ile folklor arasında bir ilgi yokmuş gibi görünüyor. Ama konuyu biraz eceleince ikisi arasında bir ilişki olduğu görülüyor. Şöyle ki, insan yığınlarının ortak bir bilince sahip olmaları ve bir ulusun yaratılmasında folklor önemli bir yapıtıcı görevi üstlenmektedir. Kıbrıs örneğine baktığımızda, adamızda, Rumlar ve Türkler arasında ortak bir Kıbrıslılık bilincinin oluşmamasında folklor ve folklor araştırmalarının önemli bir unsur olarak karşımıza çıktığı gözlenebilir.

Osmanlı döneminde, imparatorluğun önceki bölgelerinde olduğu gibi, "Millet Sistemi"ne uygun olarak Kıbrıslılar bağlı oldukları dinlere göre yani Müslimler ve Gayri-müslimler olarak nitelendiriliyordu. Bu tanımlamada insanların etnik kökenleri, dilleri, renkleri ayırt edici bir faktör değildi. Osmanlı dönemi ile ilgili araştırmamızda Paul Saint Cassia "Religion, Politics and Ethnicity in Cyprus During the Turkocratia" (Türk Yönetimindeki Kıbrıs'ta Din, Politika ve Etniklik) adlı makalesinde, bu dönemde gerek dinsel farkın gerekse etnik farklılığın Kıbrıslı Rumlarla Türkler arasında ciddi bir sorun yaratmadığını yazıyor. (Cassia, ss. 3,25).

Buna benzer bir tanımlama İngiliz döneminde de uzunca bir süre sürdürülmüştü. Ancak İngilizler Kıbrıslıları "Hıristiyan"lar ve "Müslüman"lar olarak nitelendiriyorlardı.

19. yüzyıl başlarından itibaren Rumlar kendilerini "Hellen-ortodoks" olarak nitelermeye başlamışlar ve buna paralel olarak "ENOSİS" politikasını benimsemişlerdir. Bu politika özellikle din adamları ve bir kısım aydın arasında hararetle savunulmuş olmasına rağmen geniş halk kitleleri tarafından benimsenmesi için aradan uzun yıllar geçmesi icap etti.

Kıbrıslı Türklerin ENOSİS politikasına karşı geliştirdikleri politikalar tarihsel koşullara göre birkaç defa değiştirilmiştir.

a) Birinci Dünya Savaşı'na kadar Türk tezi, adanın yasal olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olduğuydu.

b) Lozan Anlaşmasından sonra, Türkler İngiliz yönetiminin sürdürülmesi gerekliliğini vurgulamışlardır.

c) EOKA'nın devreye sokulmasından hemen sonra TAKSİM tezi ortaya atılmıştır.

Entellektüel çevrelerde ve özellikle gazetelerde ENOSİS leyhinde ve aleyhinde birçok çatışma olmuş olmasına rağmen geniş halk hitleri günlük hayatlarını sürdürmeye devam etmişlerdi. Geniş halk kitlelerinin esas derdi ENOSİS'ten çok ekmek kavgasıydı. Türkler ve Rumlar köylerde ve kentlerde ya iç içe veya yan yana belli bir uyum içinde normal yaşamlarını sürdürmüşler, Müslüman ve Hıristiyan bayramlarını birlikte kutlamışlar, düğünlerde birlikte eğlenmişler, cenazelerde birlikte üzülmüşlerdi.

Birçok karma köyde bu hayat biçimi, 1950 yılında yapılan ENOSİS plebisitine ve hatta 1955'te EOKA mücadelesinin başlatılmış olmasına rağmen sürdürülmüştü. 1957-58 yıllarındaki toplumlara çatışmalar, araya bir soğukluk ve ürkeklik sokmuş olmasına rağmen Rumlarla Türkleri birbirinden soğutup ayıran temel etken, kanımca, Kıbrıs Cumhuriyeti döneminde uygulamaya konan partizan, ayrımcı ve pürist politikalarıdır.

ENOSİS amacına ulaşmak için yola çıkan Rum iletgenleri "bağımsızlık" engeli ile karşılaşınca, amaçlarına ulaşmak için Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yıkmakta hiçbir mahsur görmediler. Hatta, bunu milli davalarına bir hizmet olarak algılamışlardır. Sonuçta Cumhuriyet yönetiminden Türkleri dışlayarak Helen bir yönetim oluşturular.

Aslında, Kıbrıslı Rumlar "Saf Helen" devleti ve "Saf Helen" ulusu oluşturma politikalarını Yunanlı ağabeylerinden kopya ederek uygulamaya koymuşlardı. Michael Herzfeld "Ours Once More" (Bir kez Daha Bizim) adlı eserinde, folklor araştırmalarının çağdaş Yunan ulusunun oluşumunun organik bir parçası olduğunu vurgular. (Herzfeld, S.144) Bu amaca ulaşmak için de

Halkbilimi 28

Yunanlıların benimsediği en önemli ilke, yüzyıllar boyu süren ilişkiler sonucu Yunan kültürüne giren, kendi deyimleriyle "utanç verici Türk pası"nın kültürlerinden kazıyıp atmaktı.

Kıbrıslı Rumlar da aynı uygulama ile kültürlerini her türlü Türk etkisinden arındırmak için çaba sarfetmişlerdir. Yüzyıllar boyu "Karşılama" olarak bilinen oyunun adını "Antihristo" olarak değiştirmek için yıllarca uğraşmaları bunun en basit örneğidir. Ne gariptir, üstten gelen bu yoğun baskıya rağmen geniş halk kitleleri hala karşılamaya "karşılama"sın devam ediyor.

Ote yandan Türkler, 1920'li yıllara kadar kendilerini Müslüman olarak tanımlamaya devam etmişlerdi. Jön Türk hareketinin etkileri aydınlara derinleşti gözlemlenmekle birlikte geniş halk kitleleri kendilerini Osmanlı Millet sistemine uygun olarak Müslüman görüyorlardı.

1918 yılında ENOSIS leyhinde kulis yapmak amacıyla İngiltere ve Fransa'ya giden 2. Kiriş başkanlığındaki bir Rum heyetine tepki olarak Türkler bir Meclis-i Milli oluşturarak Başpiskopos'un eylemlerini kınamışlardı. Bu toplantıda alınan kararlarda Türkler kendilerini "Ahali-i İslamiye" veya "Ahali-i Müslime" olarak nitelendiriyorlar. (İsmail, S.25) 1924 yılında kurulan örgütün adı ise "Kıbrıs Türk Cemaa'tı İslamiyesi" idi. Görüldüğü gibi, aradan geçen kısa süre içinde, Kıbrıs Türkleri, Müslümanlıklarına Türklüklerini de eklemek ihtiyacını duymuşlar. Bunu da Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasına ve Ankara'dan gelen etkileşimlere bağlamak mümkündür. Zaten Atatürk reformlarının Kıbrıslı Türklerce rahatlıkla ve herhangi bir zorlama olmadan benimsedikleri biliniyor. (Bechingham, S.128) Ankara'dan esen rüzgarlar doğrultusunda, Müslümanlık bir kenara itilmiş ve Türklük ön plana çıkarılmıştır. Nitekim İsmet Konur'un 1938'de yayınladığı kitabın adı "Kıbrıs Türkleri" adını taşıyor. Gene de Türk milliyetçiliğinin halk hitleleri taraflarından benimsenmesi süresi daha sonra olmuştur. Türk milliyetçiliği, Kıbrıs'ta, Helen milliyetçiliğine paralel olarak ve ona bir tepki olarak gelişmiş ve yaygınlaşmıştır.

Dört yüzül adı üstünde iç içe, yan yana, bir arada veya karşı karşıya yaşayan Kıbrıslı Rumlarla Türklerin birbirlerini etkilemeleri ve hatta ortak özellikler geliştirmeleri gayet doğal bir olgudur. Bu etkileşim ve ortak üretim olmaması olsaydı, eşyanın tabiatına aykırı olmuş olurdu.

Bu etkileşim sonucu Kıbrıslılar ortak bir ağız tadı oluşturmuşlar ve ortak bir yemek kültürü ortaya çıkmıştır.

Bizim köfte dediğimiz şeye onlar keftedes, dolmaya dolmades, şeftali kebabına şeftalya, pilavı pilavi, musakkaya musakkas, fasulyeye fasulya, kolakasa golagasi, böreğe burekkia, hellime hallumi, pastırmaya pasturmas, lokuma lokumi, kadayıfa kedeçifi, kolifaya gollifa, helvaya haluvas, sucuğa sucukko, baklavaya baklavas, (v.s) diyorlar. Son zamanlarda Türk kahvesine "Greek-coffee" ya da Cypriot coffee demek modası yaygınlaşmışsa da, sonuçta içilen madde aynı şeydir.

Kıbrıs'ta iki halkın dillerinin birbirini etkilediği de bir gerçek. Harid Fedai'ye göre, tamamlanmamış bir sözlük olan "Alper's vucabulary" de Hüseyin Şafii Alper Türkçe'den Rumca'ya geçmiş 400 dolayında kelime saptamıştır. (Fedai, s.5)

Mahmut İslamoğlu'nun Hacı Yorgacis Destanı üzerinde yaptığı araştırmada bu destanda birçok Türkçe kelimenin kullanıldığını saptamıştır. (İslamoğlu, ss. 137-150)

Ote yandan, Bener Hakkı Hakeri'nin "Kıbrıs'ta Halk Ağzından Derlenmiş Sözcükler Sözlüğü" adlı eserinde dilimize giren Rumca kelimelerin az olmadığını görüyoruz. Bunun yanı sıra Kıbrıs Türkçesi'nde fiili uzatarak "mi" siz soru sormak şeklinin dilimize Rumca'dan geçtiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Kısa sayılabilecek bir süre öncesine kadar, insanların yani Rumlar'la Türkler'in birlikte sevinip üzülebildikleri gösteren en çarpıcı örneklerden biri kuşkusuz bir halk şairi olan Haralambos Azinos'un, Atatürk'ün ölümü nedeniyle yazdığı destandır. Atatürk'ün hayattaki başarılarını anlatan şair, onun ölümüyle insanlığın büyük bir kayba uğradığını ve her ulustan insanın bu ölüm nedeniyle gözyaşı döktüğünü vurguluyor. Destanın Rumca alfabeyi bilmeyen Türkler tarafından da okunabilmesi için 1938 yılı Aralık ayında Türkçe alfabeyleyenden basıldığını görüyoruz. Günümüzde böyle bir olayı tahayyül etmek bile zordur.

Servet Sami Dedeçay'a göre, Türkleri doğrudan doğruya ilgilendiren 50 dolayında Rumca destan vardır. (Dedeçay, ss.81-90)

Benim saptadığım kadariyle Dedeçay'ın listesinde bazı eksikler vardır. Onlar da eklenince sayı daha da kabarcaktır.

Bu destanların dili Rumca olmasına rağmen, Türkler tarafından da söylenip beğenildikleri anlaşılıyor. Benim bir süre önce Türkçe'ye çevirdiğim destanın konusu iki Türk'tür. Mustafa ile Mehmet 25'lerinde Pileli iki delikanlıdır. Akraaba olan gençlerin ikisi de yeni evlidir ama ikisi de Larnaka kerhanesinde çalışan Annu adlı bir

fahişeye aşık oldu. Kıskançlık sonucu Mustafa Mehmet'i öldürür ve suçlu bulunan Mustafa asılır. Olayın ilginç yanı şu ki, Mustafa idamını beklerken dönemin ünlü halk ozanlarından Aradip'li Loizo Kuruja'yı haphishaney'e davet eder, ve olanları ona anlatır. Kuruja'nın bir destan yazmasını ve öteki gençlerin aynı hataya düşmemeleri için bu olaydan ders almalarını ister.

Kuruja'nın söylediği daha sonra da yayınladığı destan olayları gayet objektif ve son derece de insancıl bir açıdan dile getirir. Önce öldürülen Mehmet'e üzüldürsünüz, sonra da asılan Mustafa'ya. Kuruja'ya göre, Mehmet'le Mustafa sadece iki insandır. Türk olduklarını bile söylemez. Türk olduklarını isimlerinden anlarsınız. Halk ozanına bakılırsa, bu gençlerin böyle bir felakete sürüklenmeleri şeytanın bir oyunudur. Şeytan onları oyuna getirmiş, Annu da buna çanak tutmuştur. Suçlu olan delikanlılar değil, onlara tuzak kuran şeytanla Annu'dur.

Aslında bu destanlar sosyal tarihimiz için vazgeçilmez bir kaynak oluşturmaktadır. En azından 20. yüzyılın ilk yarısında yer alan doğal afetler, cinayetler ve büyük aşklar bu destanlardan çıkarılabilir.

Rumların Rumca destan yazması gayet doğal. Ya Türklerin Rumca yazması ne denilir? En azından iki Türk'ün Rumca destanlar söyledikleri ve bunlardan birer tane de yayınladıklarını biliyoruz. Lurucina'lı (Akıncılar) Mustafa Ramadan Özboşnak bazı destanlarını Türkçe alfabe ile de yayınlamıştır.

Mehemmedo olarak bilinen Arodezli Mehmet Mulla Ali "Yusufulun Cinayeti" adlı destanına Türk olduğunu söylemekle başlar:

*Oli meğali ve mikri
Gondamu mazefilide
Ce biğidin Othomanon
Brodin foran na 'thide.*

(Küçük büyük, hepimiz etrafıma toplanın, ve ilk kez bir Osmanlı ozanını görüyorsunuz) O dönemde Rumlar Türklerle "Othomanos" yani Osmanlı derdi. Öyle anlaşılıyor ki, Mehmedo kendisini Rumca şiir söyleyen ilk Türk sayıyor. Belki deyledir. Elimizde aksini gösteren bir belge henüz yoktur.

Rivayete göre, ünlü halkozanı Haralambos Azinos, Mehmedo'nun şiirini duyunca onu tanımak istemiş. Buluşup tanışmaları şu dörtlüklerle gerçekleşmiş:

Azinos sorar:

*"Esti bu kseris da bolla
C'onussu gadevazzi
Enan bombarin du gabnu
Bosa tsigara vğazzi?"*

(Sen ki, çok şeyler biliyorsun, aklın da doğuruyor, bir vapur dolusu tütünden kaç tane sigara yapılabilir?). Mehmedo yanıtlar:

*"Eksartate ston dilihdin
Cinon bu da diliği
An'nen lefla en'nan bolli
Can'nen hondra en'nan liği"*

(Sarıcıya bağlıdır, sigaraları ince yaparsa çok olur, kalın yaparsa az olur.)

Azino:
*"Meran ce nihdan skefäume
Ci'me düşündizmenos
Bos'ce stegi o uranos
Cibano gremmazmenoz?"*

(Gece gündüz düşünüyör ve çözmeye çalışıyorum: gökyüzü orda yukarıda nasıl da asılı duruyor?)

Mehemmedo:
*"O nus'su os cahame gofği
Engofği harabano
Eşi çengelya o Theos
C'en gremmazmenos bano."*

(Senin aklın o kadarını keser, daha fazla kesmez. Tanrı'nın çengelleri var ve gökyüzü onlara asılmıştır.)

Azino:
*"Thavmazume din thalassan
Vahos bu din evgalan
stegume cel'logizzume
Do homan bu do 'valan?"*

(Denize hayran hayran bakarım onu ne de derin kazmışlar; ve düşünür dururum: kazılan toprağı ne yapmışlar?)

Mehmedo:
*"İse stravos ceh'horis
Dosa vuna meğala
Ulon do homan du yalu
Cibano do vgalan."*

(Sen körsün, gözlerin görmüyor, etrafı koca koca dağlar; denizden çıkarılan toprağın tümünü oraya

Halkbilimi 30

yiğmişler.)

Bu söyleşisini gerçekten yer alıp almadığını bilmiyorum. Mahmut İslamoğlu olayı şöyle naklediyor: "Kıbrıs Rum halk ozanlarının ünlülerinden olan Azinas bunun (Mehemmedo'nun-B.A) ününü işitip bir gün arkadaşlarıyla birlikte Arodezköyüne gider. Mehemmedo'yu kalvehaneyeye davet edip "çatışma" (şiir yarışması) teklif eder." (İslamoğlu, ss. 105-106) Ben Mehemmedo'nun akrabalarıyla yaptığım konuşmalarda konuyla ilgili tatmin edici yanıt alamadım. Ne var ki iki halk ozanı arasındaki söyleşi yer almuş olsun veya olmasın, benim çok hoşuna gidiyor. Çünkü bu söyleşi, okuma-yazma bilmeyen köylünün hazır cevaplığını, espiri anlayışını, hikmet ve ırfanını içermektedir.

Rum folklor uzmanı ve müzik adamı Yiorgos Averof'a bakılırsa, Kıbrıs Folklor müziğinin ayırtedici özelliği "Bizans gamları ve 5/8, 7/8 ve 9/8 gibi oryantal ritimler kullanılmasıdır. Gene Averof'a göre, "Kıbrıs müziği komşu ülkelerin müzik ve danslarından etkilenebilir." (Averof, 1985) Averof'un "oryantal ritimler" diye nitelendirdiği şey herhalde Türk musikisi makamlarıdır. "Komşu ülkelerin müzik ve danslarının başında da Türk müziği ve dansları gelmektedir. Yani Kıbrıs müziği ve dansları içinde yoğun Türk etkisi bulunmak mümkündür. Averof "Kıbrıs müziği ve dansları" ifadesiyle aslında "Kıbrıs Rum Folklor müziği"ni kastetmektedir. Ta başından beri Kıbrıslı Rumlar, "Kıbrıs müziği", "Kıbrıs dansı", "Kıbrıs şiiri" gibi kavramları "Rum" olarak benimsemişler, onları Rumlaştırılmaya çalışmışlar ve Türk unsurunu dışlamaya çaba sarfetmişlerdir. Biz de uzun yıllar bu kültür verilerini sahiplenmediğimiz için Rumların ekmeğine bal sürmüşüzdür. Bu vesileyle sizlere bir anımı nakletmek istiyorum. Bu yıl Temmuz ayında bir "workshop" a katılmak üzere 20 Rum ve 20 Türk Washington yakınlarında Coolfont diye bir yere gitti. Bir akşam barda bir Rum şarkı söylemeye başladı. Bir Türk de kalkıp dansetti. Karşında oturan Rum, dansı bir süre izledikten sonra bana dönüp sordu: "Bu Rum Rum dansını nereden biliyor?" Kendisine şu yanıtı verdim: "O Rum dansı değil ki, Türk dansıdır." Rum'un yanıtı oldukça anlamlıydı: "Men me Bellanis" (Beni deli etmeye çalışma) Aslında olay gayet basitti. Rumlar Kıbrıs şarkısı söylüyorlardı, Türk de Kıbrıs oyunu oynuyordu.

Kıbrıs folklorunda isimleri aynı, müzikleri ortak, oynanış biçimleri benzer birçok dans vardır. Karşılamalar (Karşılamades) Sirtos (sirtos), Arabiye (Arabiyes), Zeybek

(zeybekigo), Mandıra (Mandra), Susta (Susta), Çiftetelli (Çiftetellis), Karrotsari (Karrotseris), Kasap Oyunu (Kasabiko) gibi. Bu dansların bazılarının adı Türkçe, bazılarının da Rumcadır. İnsanlar bu dansları oynarken isimlerinin nereden türediğini herhalde düşünmemişlerdir. Onları kendilerinin diye benimseyip sahiplenmişler ve onları oynamışlardır.

Kıbrıs'ta yaygın olarak bilinen ve oynanan sirtos türleri şelir sirtosu (sirtos bolidigos) ve Aziziye Sirtos (sirtos Aziziyes)dir. İlginç olan yanı ise Aziziye adının Sultan Abdullaziz (1830-1876) ile ilişkisi olmasıdır. Bu oyun havasını padişahın kendisi bestelediği için bu oyuna Aziziye dendi. Kani Kanol ile Ali Hoca, müzikolog Bülent Alaner'in koleksiyonunda oyunun orijinal besmesini bulmuşlar ve yapılan karşılaştırmada Kıbrıs'ta Aziziye'yi Rumların orijinal notaya uygun çaldıklarını saptamışlardır. Halbuki Türkler Aziziye'yi biraz farklı çalıyorlar. Kanol ve Hoca'ya göre, Rumlar folklor araştırmalarında 20. yüzyılın başlarında gözlemledikleri için oyun havasını aslına uygun olarak notaya geçirmişlerdir. (Halkbilimi, 1986/1)

Geniş halk kitlelerinin yaşamlarının bir parçası olan halk oyunları aydınlarımızın ilgi sahasına 1950'li yıllarda girmeye başladığını görüyoruz. Mustafa Serdengeçti'nin yayınlanan eserlerinde halk danslarına olan ilginin özellikle Mümtaz Cöng'er'in Kıbrıs'a gelişiyle yaygınlaştığını öğreniyoruz. (Halkbilimi, 1986/1) Ne var ki, öğrencilere folklor dansları öğretmek için adaya getirilen Cöng'er öğrencilere Anadolu'nun çeşitli yörelerine ait oyunları öğretmiştir. Belli ki, bu uygulama, o dönemin politikalarına uygun bir paralellik içinde yapıyorlardı. Amaç Kıbrıs Türkleri'nin Türklük bilincini yükseltmekti ve folklor bu amaca yönelik olarak kullanılıyordu. Rumlar Kıbrıs folkloruna sahiplenmişlerdi. Öyleyse biz de çocuklarımıza Anadolu dansları öğretilmeli. Zaten biz Kıbrıs'a Anadolu'dan gelmemiş miydik? Aradan geçen zaman içinde oluşan değişimler o kadar da önemli değildi.

Mümtaz Cöng'er'le birlikte ve ondan sonra, 1974 yılına kadar Kıbrıslı Türkler Anadolu halk danslarını sergilemişlerdir. Nitekim 1973 yılında İzmir'deki I. Akdeniz Festivaline katılan Kıbrıs Türk Folklor Ekibi Antep oyunlarıyla festivale iştirak etti. Bu festivalde Mustafa Serdengeçti'ye göre, "bütün ekipler kendi ülkelerinin oyunlarını oynarken ekibimiz, yerel danslarımız yerine Türkiye halk danslarını oynuyordu... ve bu bizi huzursuz ediyordu" (Halkbilimi, 1986/3) Serdengeçti'nin söylemeye dili varmıyor ama bu biraz da terciye tere satmaya

benziyordu.

Ekip Kıbrıs'a dönünce, ertesi yılki festivale, yerel oyunlar götürebilmek amacıyla çalışmalar başlatılmış ve sonuçta Çiftetelli, Bekri, Orta Oyunu, Dolama Dolama ve Kozan oyunlarını düzenlemişti. (Serdengeçti, 86/3) Kıbrıs oyunlarının bilinişli bir şekilde ilk kez ele alınıp araştırılması, öyle anlaşılıyor ki, bu dönemde başlamıştır. Dikkat edilecek olursa, derlenen oyunların tümünün adları Türkçedir. Türkçe isimler, yapılması muhtemel saldırılara iyi birer kalkandı. Bu girişimlerden sonra Türkiye oyunları yanısıra Kıbrıs oyunları da sergilenmeye başlandı.

Has-Der'in 1977 yılında kurulmasıyla birlikte folklor araştırma ve çalışmaları daha sistematik bir şekilde sokulmuş oldu. Ama esas "Has-Der olayı" 1981 yılında yapılan yönetim değişikliğiyle başlamıştır. Yönetim, aldığı bir kararla o tarihten başlayarak sadece "yerli oyunlar" sergileye geldi.

Yapılan alan araştırmalarıyla Kıbrıs halkoynunları repertuarına yeni oyunlar kazandırılmış, düzenlenen sempozyumlar ve yayımlanan Halkbilimi dergisiyle, en geniş anlamıyla folkloru tartışmaya açmış ve folklorla ilgili konuları bilimsel temellere oturtmaya çalışılmış veya oturtulmasına olanaklar sağlanmıştır.

Has-Der'in hareket noktası gayet basit ve gerçekçiydi. Kıbrıs Türkleri'nin kullana geldiği her şey bizimdir ve kökenine bakılmaksızın onu yaşatmamız gerekçiyordu. Böyle bir tavır fincanı katırlarını ürkütmiş olmalı ki, Has-Der'e karşı büyük bir saldırı kampanyası başlatıldı. O güne kadar folklorla zerre kadar ilgilenmemiş politikacı ve yöneticiler bile bu konularda fikir yürütme ihtiyacını duydular. Dizliğin renginden müzik notalarını, oyun figürlerinden düzenlemeye, her yerde ve herşeyde Türklük ve Rumluk aranır oldu. Bazıları, doğrusu, buldu da.

Susta oyununun başından geçenleri özetleyecek olursak, insanların o dönemde içinde buldukları halletti ruhiyeyi bir nebe yasıtması olacağını sanıyorum. 1983 yılında Has-Der, Marmara Folklor Festivali'ne davet edilmişti. Ne var ki, Has-Der'in programında Susta diye bir oyun vardı. O güne kadar, Türkçe isimli oyunlara tahammül gösterilmişti ama adı Rumca olan oyun, Tanrıların gazabını çekmişti. Dönemin Eğitim ve Kültür Bakanlığı Müsteşarı Burhan Tuna böyle bir oyunun festivalde sergilenmesine izin veremeyeceğini belirtince, Has-Der Susta oyununu programdan çıkarmak zorunda kalmıştı.

Has-Der üyeleri İstanbul'da festivaldeyken, öteki ekiplerle birlikte bir pikniğe gittiler. Piknik yerinde, pro-

gram dışı olarak Susta'yı oynananın bir mahsuru olmazdı. Öyle de yapıldı. Ne var ki, Has-Der'liler oyunu oynarken kendilerine öteki ekiplerden kişiler de katıldı. Hoş bir şaşkınlıktan sonra Kıbrıslılar, bu oyunun Türkiye'de "İstanbul Kasabı" olarak bilindiğini öğrendiler.

Sorun çözülmüştü. Kıbrıs'a dönünce Has-Der'liler oyunun adını "Kıbrıs Kasabı" olarak değiştirdiler ve oyunu oynamaya başladılar. Komedi burda bitmiyor. O dönemde, Has-Der'in "Rum oyunları" sergilenmesine karşı gelen kişilerden biri olan Erbil Çinkayalar, yedi yıl sonra, "Kıbrıs Türk Halk Oyunları" isimli bir kitap yayınlamış ve bu kitapta Has-Der'in adını anmadan, "var olan bu isimleri kaldırıp... "Kıbrıs Kasabı" gibi uyduruk isimler takmak, yozlaştırmaya neden olmaktadır" (Çinkayalar, s.25) diyerek Has-Der'i suçlamıştır.

Has-Der'e yöneltilen en etkili ve en yaygın suçlama, Derneğin "Rumcu" olmasıydı. Bu suçlamalar, Has-Der dışında olan geniş bir aydınlar çevresini de rahatsız ediyordu. Bu yüzden olacak, Has-Der yöneticilerinden biri olmayan folklorcu Mustafa Serdengeçti, 1986 yılında yazdığı bir yazıda şöyle diyor: "Etkileşim bazı alanlarda daha az, bazılarında ise daha çok olmuştur. Oyunlarda etkileşim fazladır... Bundan kasıtlı olarak endişe duyup, gerçek vatan çocuklarına "Rum oyunu oynarlar" deyip "Rumcu" damgasını vurmak gayretine girenler şahsı ve politik iktidar çıkarlarını sürdürmek amacını gütmektedirler... Gitsinler köylere baksınlar bakalım Türk halkı ne oynuyor? O zaman yargıları "Bunların hepsi Rumcu" mu olacaktır?" (Serdengeçti, 86/3)

Aslına bakılırsa, Has-Der'in suçu resmi ideolojiye ters düşmekte aranmalıdır. Resmi ideoloji purist olduğuna için "saf Türk" olanın peşindedir. Kıbrıs oyunlarını bu kategoriye sokmadığı için ona karşı çıkıyor ve hiddetleniyor. Tabii neyin "saf Türk" olduğunu veya olmadığını saptamak başlıbaşına ve apayrı bir sorundur.

1990'larda toz duman otupur etraf durulunca Kıbrıs oyunlarının benimsendiği ve popülerleştiği görülüyor. Bu oyunlar, bugün, devlet TV'sinde bile rahatlıkla sergilenbiliyor. Sağda solda bazı cılız sesler, hala eski notaları çalmaya devam ediyor. Ancak Has-Der'in bu kanlı kavgadan galip çıktığı rahatlıkla söylenebilir. Has-Der folklor ve özellikle halk dansları alanında bir gelenek yaratmış, yani folklor bilimine "Invention of Tradition" diye nitelenen olayı gerçekleştirmişti.

Peki, Has-Der bunu nasıl başarmıştır? Kanımca bu başarmının iki temel nedeni vardır.

Birincisi, Kıbrıs Türkleri bu müziği ve dansları kendilerine yakın bulmuşlar ve kendilerini onlarla özdeşleştirebilmişlerdir. Bu da gayet doğaldır. Çünkü kısmen de olsa o müzik ve figürler kendi ataları tarafından üretilmiş ve yaratılmıştır.

İkincisi, ortam uygundu. Kıbrıs Türk edebiyatına bakıldığında zaman, 1974'den önceki dönemde, 1940'lardan başlayarak süregelen, Türklüğü öne çıkarana, insanımızın "Türklük"ünün tehlikede olduğu inancı ve ortadan kaldırılabileceği düşüncesi hakimdi. Rumlar dışladıkça Türklüğe sarıldık, Rumlar saldırdıca Türkiye'ye sarıldık.

1974'le birlikte Rum teklisi büyük oranda ortadan kalktı. Aneak bu defa, Kıbrıs Türk Kültürü, Türkiye'den gelen büyük bir kültür saldırısına uğradı. Lahmacundan arabeske, gazeteden televizyona, öğretimden eğitime uzanan bu saldırı karşısında Kıbrıslı aydın kendini, kendi benliğini savunma ihtiyacını duydu. Bunun sonucu 1980'lerden itibaren edebiyatımızda "Kıbrıslılık" ön plana çıkmıştır. Hatta bir ara bu yölesine ileriye götürülmüş ki, neredeyse, yerellik savunulur olmuş ve kolokassız yazı, molohyasız şiir yazılmaz olmuştu. İşte, bu ortamda Has-Der'in savundukları görüşler, aydınlar arasında geniş bir destek bulmuştu.

Bugün olaylara soğukkanlılıkla baktığımızda Kıbrıs'ta politika ile folklor çalışmaları arasında bir çelişki görebiliriz. Üstelik hem Türk kesiminde hem de Rum kesiminde. Şöyle ki, Rum kesiminde, dile getirilen resmi ideoloji "adayı birleştirmek ve bütünleştirmek" üzerine kurulmuştur. Halbuki folklorik çalışmalar "saf bir Helen" folkloru oluşturmak ve kültür politikası da "adanın bir Helen adası olduğu" tezi üzerine inşa edilmiştir. Herzfeld'in ifade ettiği gibi "Türk kültür pası" nı Helen kültüründen kazıyıp atma eylemi, geçmişte Kıbrıs Türklerini yoketme noktasına kadar varılabilmektedir. Rumların kültür politikaları ile resmi politik idolojileri arasındaki derin uçurum ve çelişki ileride onların da bizim de başına büyük dertler açabilir.

Türk kesiminde ise resmi ideoloji ayrılıkçılık temeli üstüne oturtulmuştur. Halbuki folklorik çalışmalar, Kıbrıs'ı bir bütün olarak ele alıyor ve bu ada üzerinde üretilen çoğu şeye sahiplenmeyi tercih etmektedir. Dışlanmaktan çok bütünleştirmek tavrı sergilenmektedir.

Boyle bir yaklaşım bizi eski günlere, uyum içinde bir arada yaşanan günlere götürülebilir mi? Hiç sanmıyorum. Bir kere, köprünün altından çok sular akmıştır. Adada, birarada değil, ama yanyana uyum içinde yaşanır bir ortam yaratmak için böyle bir yaklaşım ortak bir vizyon

oluşturabilmek için ekonomik, kültürel ve politik insiyatifler gerekmektedir. Unutulmamalı ki, Berlin Duvarı yıkıldıktan beş yıl sonra bile, aynı ulusa ve aynı dine ait, aynı tarihe ve aynı kültüre sahip ve aynı dili konuşan Almanlar bile, bugün "beton duvarları yıktık ama kafamızın içindeki duvarı hala yıkmadık" diyebiliyorlar.

Yine de ister Rum olsun ister Türk, Kıbrıslıların ortak yanları, ortak gelenekleri ve folklorları, deyim yerindeyse ortak bir renkleri ve kokuları vardır. Bu da Kıbrıs'ın geleceği için bir hareket noktası olabilir. Yeter ki Kıbrıslılar geçmişte yaptıkları vahim hataları tekrarlamasınlar. Üzülerek belirtiyim ki, Kıbrıslılar hatalarını tekrarlamakta oldukça yeteneklidirler.

BİBLİYOGRAFYA

1- *Cassia, Paul Saint; Religion, politics and ethnicity in Cyprus during the Turkocraia (1571-1878); Caste, Feudality, Nation.*

2- *Herzfeld, Michael; Ours Once More, Folklore, Ideology and the Making of Modern Greece, N.Y., 1986.*

3- *İsmail, Sabahattin; 100 soruda Kıbrıs sorunu, Lefkoşa, 1992.*

4- *Beckinham, C.F., The Cypriot Turks (Journal of the Royal Central Asian Society), April, 1956.*

5- *Dedeçay, Dr. Servet Sami; Bibliyografya: Kıbrıslı Türkler tarafından veya Kıbrıslı Türkler hakkında Türkçe veya yabancı dillerde yazılıp yayımlanmış kitaplar, Lefkoşa, 1987.*

6- *İslamoğlu, Mahmut; Kıbrıs Türk Kültür ve Sanatı, Araştırma-İnceleme Yazıları Tebliğler, Lefkoşa, 1994.*

7- *Hakeri Bener; Kıbrıs'ta Halk Ağzından Derlenmiş Sözcükler Sözlüğü, Mağusa.*

8- *Fedai, Harid; A Glance at the Folklore Activities in the Northern Cyprus. (Unpublished paper)*

9- *Averof, Yiorgos; Cyprus Folk Dance and Music, vol. II, 1985.*

10- *Halkbilimi Dergisi, 1986-1994 (A bimonthly folkloric magazine)*

11- *Çınkayalar, Erbil; Kıbrıs Türk Halkoyunları, 1990.*

Düşünce Platformu...Düşünce Platformu...Düşünce

HAS-DER adına Kani Kanol tarafından

Cihangir Kültür ve Sanat Derneği'nin düzenlediği açık oturuma sunulan bildiri:

1.Kıbrıs folklorunun dansları Rum ve Türk diye ayrılabilir mi?

Hayır ayrılamaz. Bu konuda artık anlamamız gereken önemli bir nokta var. Rum ve Türk halkoyunlarının ayrılmadığını söylemek demek, Kıbrıs'ta tek bir halk olduğunu ve tek bir folklor,kültür olduğunu söylemek demek değildir. Bu ve benzeri konularayüzcysel, subjektif bakmayı artık bir yana bırakmalıyız. Milli dava, millidir önemlidir ancak bilimsel gerçekleri değiştirmeye gücü yetmemektedir. Has-Der'e seksenli yıllarda ortaya koyduğu bilimsel gerçekler nedeniyle en büyük saldırı, bu konuyu yeterince irdelemeyen, kendisini milli davaya şartlandırmış, bizim de sevdiğimiz ve saydığımız folkloreu abilemizden gelmişti. Bizi yeterince dinlemediler ve dinledikleri zaman da anlamak istemediler. Oysa aslında kendilerinin ortaya koydukları da bizim söylediğimizden pek farklı değildi.

Örneğin, daha önce de çeşitli vesilelerle ortaya koyduğum gibi, 1950'lerden beri bu alanda çok etkili ve yetkili görevler üstlenmiş bir kişinin bantlarımızda mevcut bir açıklamasında, aynen şu cümleler bulunmaktadır:"Ben

1956'lara kadar Sarı Zeybek oyunundan başka bir oyun görmedim. Yalnız köylerde köy oyunları vardı. Onları Milli Oyun diye kabul etmiyorduk.Bunlar karışık oyunlardı.Hangisi Türk hangisi rum oyunu olduğu belli olmadığı için ve de bunları belirleyecek personelin de bulunmaması dolayısıyla bunlara pek dokunulamıyorduk. Mümtaz Cöngör bey adadan kitabımı yayınladığı yıllarda ayrılmıştı.1960-61 yılları arasında ayrılmıştır.Çünkü buna bütün adayı dolaşıp köylerde oynanan Türk Milli Oyunlarını saptaması için görev vermişlerdi. Ayrılırken şahsen bana söylediği bir söz vardır, Demişti ki, ben bunları şahsen ayıramadım. O kadar bir birlerine geçmiş ki, bunları pek ayırt edemedim. Mümtaz beyi öğretmenlik görevinden alıp müfettişlik görevi verdiler sırf bu araştırmayı yapsın diye. Ancak bir yıl çalışmasına rağmen Türk Milli oyunlarını ayıklama işini beceremedi.Ve yine bana kimin bu oyunları nasıl oynadığını nasıl etkilendiğini tesbitte zorluk çekiyorum ve kesin bir bilgi veririmse hata ederim demişti."

Bakın arkadaşlar, ben karınca kararınca bu alanda kafa yoran, folkloru bir bilim olarak pratiyi yanında

Halkbilimi 34

teorisiyle de inceleyen bir araştırmacıyım. Yıllardır aynı sorunlarla karşılaşmaktan usandığımı söyleyebilirim. Artık bir noktaya gelmiş olmamız gerekirdi. Gelmiyoruz çünkü okunuyoruz. Bizim tezlerimizi bugüne kadar çok yazdık çizdik. Bunlara karşı tezler getirilmedi. Öyleyse bu konuları tartışma konusu olmaktan çıkarmalıyız artık.

Ben bir kez daha yineliyorum. Kıbrısta oynanan halkoyunları Kıbrıs özgü oyunlardır. Figür, giysi ve müzik yönünden büyük oranda Rum-Türk diye ayrılabilir. Ancak bu Kıbrısta tek halk vardır ve tek kültür vardır demek değildir. Genel Kültürün en belirleyici unsurları olan Dil ve Din ayrı olduğuna göre, adadaki iki halk da bu özelliklerini yıllardır yitirmedicine göre, bunun tersi zaten düşünülemez.

Diğer yandan biraz da utangaç bir yaklaşımla Kıbrısta halkoyunları Rum-Türk diye ayrılmaktadır diyen bazı kişilerin ortaya koyduğu "sadece biraz etkileşim vardır" deyişlerini incelediğimizde şunu göreceksiniz:

Sn. Erbil Çinkayalar'ın Kıbrıs Türk Halk Oyunları isimli kitabının 19. sayfasında Bizden Rumlara geçen başlıca oyunlar başlığı altında tam 14 oyun sayılmaktadır. Diğer taraftan Sn. Mahmut İslamoğlu ve Yılmaz Taner'in birlikte yayınladığı Kıbrıs Türküleri ve Oyun Havaları isimli kitabın 95. sayfasında yine Rumların bizden aldığı parçalar başlığı altında 9 oyun sayılmaktadır. Kimin kimden ne aldığı bilimsel olarak ortaya konabilmiş değildir. Ancak bunun anlamı şu olabilir: Bu oyunlar ortaktır. Biz meseleye farklı bir yaklaşımla baktığımız için, Ali Hoca ile birlikte yaptığımız geniş araştırmada, notaya alabildiğimiz ortak oynanan yaklaşık 40 oyun dışında her iki tarafın da kendine özgü 4-5 oyun bulunduğunu saptadık. Bu oyunları irdelerken objektif bir yaklaşımla figür ve melodilerin yapılarını da ortaya koyduk ve bunları yayımladık.

İşte sorun burada ortaya çıkıyor. Artık bu tür yüzeysel tartışmalara bir son verecek, bizim yayınladığımız bu incelemelere yine bilimsel olarak itirazlar varsa, karşı tezler varsa bunlar yazılı olarak ortaya konmalıdır. Bu yapılmadığı sürece, bizler işte böyle kaos var diye diye daha pek çok platformda karşılıklı konuşup duracağız.

2 Bugüne kadar denetleme mekanizması neden

oluşturulmadı?

Bu mekanizma aslında oluşturuldu. Ancak işletilemedi. Geçmişte bakanlık 30.3.88 tarih ve E(K-2)347-88 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla "Yurt dışında etkinliklerde bulunacak kültür ve sanat topluluklarını denetleme yönergesi adı altında bir yönerge yayımlanarak, bu uygulamayı başlatılmak istedi. Uygulanamamasının nedeni çok basitti aslında. Bir denetleme yapılacaksa, önce bu denetlemenin hangi kistaslara göre yapılacağı saptanmalıdır. Bu yapılamadı. Denetlemeyi yapacak kişi veya kişilerin subjektif değerlendirmesine bırakılan bu denetleme çok haklı olarak tepki gördü ve zayıflığına yenik düştü. Kaldı ki, bu nokta aşılırsa bile başka önemli bir noktaya daha takılacaktı. Bu da, genel bir doğru olan şu noktaydı: Hizmet götüremediğiniz, katkıda bulunamadığınız bir topluluğu denetleme hakkını kendinizde göremezsiniz.

3. Ekiplerde neden figür müzik ve kıyafet birlikteliği yoktur.?

Tüm ekiplere eşit uzaklıkta duran, yapılan tüm araştırmaları inceleyecek ortak noktaları ortaya çıkararak, siyasi otoriteye kendini bağımlı hissetmeyen ve bu konuyu en iyi ben bilirim yaklaşımından uzak durabilen herhangi bir resmi kuruluş bunu başarabilirdi. Ancak tüm bunların tersi yapıldığı için bu konuda başarı sağlanamadı.

4. Çeşitli kareografilerde yapılan halkdansları yarışmalarının halkoyunumuza katkıları oluyor mu?

Önce kareografi ve sahne düzenlemesinin farklı şeyler olduğunu söyleyememiz gerekiyor. Daha sonra ise geçmişte yapılan yarışmaların bir değerlendirmesini yapmalıyız. Çünkü halihazırda ülkemizde yarışmalar yapılmıyor. Yarışmaların bir motivasyonu olduğunu yadsıyamayız. Ancak yine burada yarışmanın kistalarının önemini ortaya koymalıyız. Bu konuda yeterince olgunlaştığımızı söyleyemem. Geçmişte yapılan büyük hatalar ortadadır. Bunların verdiği zararları kolay kolay kafalardan silemeyiz. Önce bu konuda bir özleştiriri yapılmalıdır. Bundan sonra oturup kistalar açık ve net olarak belirlenebilirse bu yarışmaların halkoyunlarımıza katkıları olabilir diye düşünüyorum.

Haberler...Haberler...Haberler...Haberler...Haberler...

Tarık Güven EMİROĞLU

**HALKDANSLARI
GRUBUMUZUN
GÖSTERİSİ**

11 Şubat 1994 günü Tuncabank'ın açılış törenlerinde halk dansları grubumuz bir gösteri yaptı. Kıbrıs halk danslarından örneklerin sunulduğu günde havanın yağmurlu olmasına rağmen ekibimiz başarılı olmuştur.

HALKBİLİMİ'NİN 2. CİLDİ

Halkbilimi dergisinin II. cildi çıktı. II. cilt derginin 17-32 sayılarını kapsamaktadır. Bilindiği gibi I. cilt derginin 1-17 sayılarını kapsamaktaydı.

**DERNEĞİMİZDE
SEMİNER**

Derneğimizde yönetici ve çalıştırıcı pozisyonundaki üyelerine Has-Der'in geçmişinden bugüne kadar nasıl geldiğini konu alan bir seminer düzenlendi. 2 Mart 1994 tarihinde yapılan seminere konuşmacı olarak Engin Anıl, Mehmet Birinci ve Kani Kanol katıldı. Daha çok gençlerden oluşan katılımcılar, Has-Der'in geçmişten bugüne hangi zorluklarla geldiğini bir kez daha görmüşlerdir.

**ÇOCUK KULÜBÜMÜZÜN
KUŞ GÖZLEMİ**

Has-Der çocuk kulübümüz 94 yılı içerisinde ilk kez gerçekleştirdiği ve

Halkbilimi dergileri ve ikinci cildimiz

Kuşları Koruma Derneği ile ortaklaşa düzenlenen etkinlik 16 Nisan 1994 tarihinde gerçekleşti. Çocuklara doğayı, çevreyi ve hayvanları sevindirmek amacıyla Kuş-Kor'un çocuklara hazırladığı kitap, broşür, slayt ve video gösterisi dernek lokalinde gerçekleşti. Bu gösteriden sonra çocuklar ve yetkililer Kanlıköy barajına giderek dürbün ve teleskoplarla kuşları gözlemledi. Gün boyunca yapılan bu etkinliklere 75 kadar çocuk katılmıştır.

GÜNEY KIBRIS'A ZİYARET

19.2.94 tarihinde Güney Kıbrıs'ta faaliyet gösteren Sigallı (Lisili Sanatçılar Derneği) yetkililerinin daveti üzerine 24.4.94 günü 15 kişilik

bir kafile ile Güney Kıbrıs'a geçildi. Saat 10.00'da gerçekleşen geçişten sonra Sigallı yetkilileri tarafından folklorik giysiler ile karşılandı. Önce Güney Lefkoşa içerisinde otobüs ve yaya olarak gezen kafilemiz, Bayraktar Camii'ni ziyaret etti. Daha sonra Bodamya köyüne gidilerek orada eskiden beri yerleşmiş olan Türklerle sohbet edildi. Larnaka'ya gidilerek yol üzerinde bulunan Bekirpaşa Su Kemerleri ile Hala Sultan Tekkesi ziyaret edildi. Her iki yapımda orijinal şeklini koruduğu ve bakımlı olduğu gözlemlenmiştir. Larnaka'da derneğin çalışma ve idari binalarında yapılan incelemelerden sonra yemek yendi ve Kıbrıs folkloru ağırlıklı olmak üzere toplantıya geçildi.

Halkbilimi 36

Toplantıda alınan bir takım ilke kararları şöyle sıralanabilir.

i) İki derneğinde karşılıklı olarak komiteler kurarak folklor alanında ortak çalışmalar yapması,

ii) Bu ortak çalışmaların pekiştirilmesi için Rumların Türk, Türklerin de Rum tarafından gösteriler yapılması,

iii) Ortak olarak gösteriler yapılması, v.s.

Güzel bir havada geçen toplantıdan sonra Larnaka'nın içinde otobüste gezildikten sonra sahil kıyısına inilmiş ve orada yaya olarak dolaşmıştır. Ayanapa bölgesine de giden grup Lefkoşa'ya dönmüş, birlikte yenen akşam yemeğinden sonra grup Kuzey Kıbrıs'a dönüşmüştür.

SOHBET YEMEĞİMİZ

30 Haziran 94 tarihinde dernek yönetiminde yer alan 35 kişilik grup için bir sohbet yemeği düzenledi. Has-Der'in üzerine konuların konuşulduğu gece olgun bir hava içinde geçti.

ÇOCUK KULÜBÜMÜZÜN ÇAYI

Halk sanatları Derneği Çocuk Kulübünün geleneksel olarak düzenlediği vefi dayanışma çayı 14 Mayıs 94 tarihinde Karakale Müzehirler evinde gerçekleşti. 200'e yakın kişinin katıldığı çayda program ağırlıklı olarak çocukların gösterileriyle geçti. Minikler grubu halk dansları ve modern dans grupları, yıldızlar halk dansları grubu ve dramtize grubunun renk kattığı günde ayrıca bir de piyango çekilişi yapıldı. Hareketli ve civil civil geçen günün sonunda dernek müzik grubunun çaldığı neçeli parçalarla misafirler

Sohbet yemeğimiz

gönülleriince eğlendiler.

DÜNYA ÇOCUK GÜNÜ ETKİNLİKLERİMİZ

1 Haziran Dünya Çocuk Günü Halk Sanatları Derneği tarafından kutlandı.

Çocuk Kulübüne üye çocukların dünya çocuk günü bildirgesi basın yayın kuruluşları aracılığıyla kamuoyuna ve yetkililere duyuruldu. 1 Haziran gecesinde de ailelere okundu. Derneğimiz binasında halka açık olarak düzenlenen 1. etkinliğe katılımcı olarak Şehit Ertuğrul İlkokulu korosu, Has-Der minikler, yıldızlar halk dansları ekipleri ve modern dans ekibinin yanında emekli eğitmeni ve ülkemiz tanınmış ve tek gölge oyunu sanatçısı Mehmet Ertuğrul Karagöz Hacivat gölge oyununu sundu. Yine Dünya Çocuk Günü çerçevesinde 6

Haziran 94 günü Has-Der çocuk kulübünün organize ettiği sünnet isimli oyun ve içerisinde koro ve halk dansları etkinlikleri salonunu dolduran izleyicilere sergilediler.

DÜNYA ÇEVRE GÜNÜ'NÜ KUTLADIK

Dünya Çevre Günü olan 4 Haziran tarihinde Lefkoşa Türk Belediyesi'nin organizasyonunda Yeşil Barış Örgütü'nün düzenlediği etkinliklerden biri olan Saray Özü'ndeki törende Has-Der Çocuk Kulübü yıldızlar ekibi de katılarak halk danslarından güzel örnekler sundu.

DERNEĞİMİZİN SPOR ETKİNLİĞİ

Üniversite temsilciler konseyinin her yıl düzenlediği festivalde bu yıl

gerçekleştirilen futbol turnuvasına gençlerden oluşan bir takımımız katıldı. 6 Temmuz 94 tarihinde gerçekleştirilen turnuvada takımımız 3. oldu.

HALK DANSLARI KURULUŞLARI FEDERASYONU

1991 yılında kurulmaya çalışılan fakat politik bir çok engelle karşılaşan Halk Dansları Federasyonu çalışmalarını özellikle 1994 yılında yapılan atakla nihayet 8 Temmuz 1994 tarihinde Derviş Paşa Konağı'nda yapılan törenle oluşturuldu. 4 yıl içerisinde çok sancılı günler geçiren genç federasyonumuzun 8.7.94 tarihinde oluşturulan geçici yönetim kurulu şu kişilerden oluşmaktadır. R. Arşhit (Başkan), A. Katipoğlu, İ. Aşım, H. Özaş, İ. Pars,

S. Şoforoğlu, M. Uluçınar.

DERNEĞİMİZİN TV PROGRAMI

BRTK ile derneğimizin 12 Temmuz 94 tarihinde otantik bir köy düğünü belgeseli çekimi yapıldı. 50 kadar üyenin görev aldığı gecede Görneç Köyü kahveler meydanı kullanıldı. Tamamen geçmişte yapıldığı gibi gerçekleştirilen düğün gecesinde ayrıca halk danslarımızdan örnekler sunuldu. Bu belgesel 21 Temmuz 94 tarihinde BRTK tarafından yayımlandı.

TURİZM ETKİNLİĞİMİZ

23 Temmuz 94 tarihinde Mağusa'da bulunan Mimosza Hotel'de turistlere yönelik bir Kıbrıs düğünü

sunuldu. Düğünün yanısıra halk oyunlarımızdan da örnekler sunuldu.

GÜNEY KIBRIS'LA TEMAS

Güney Kıbrıs'ta faaliyet gösteren PEO (Belediye İşçi Sendikası)'nın halk dansları grubu ile kültürel alanda görüş alışverişinde bulunması için 30 Temmuz 94 tarihinde görüşme Ledra Palace sınırlarında yapıldı.

HAS-DER ALMANYA'DA

Almanya'nın Dortmund Üniversitesi İletişim Bilimleri Enstitüsünün organizasyonunda gerçekleşen ve resim sergisi, workshop ve sempozyumlardan oluşan haftada derneğimizle birlikte Güney Kıbrıs'tan da Sigallı Derneği katıldı. Kıbrıs Halk Dansları ve Müziği konusunda seminerlerde de bildiri sunan Has-Der kafesi şu kişilerden oluşuyordu: Hasan Ekmeççi, Kani Kanol, Gülnur Hürsoy. Üniversite öğrencilerinden oluşan 50 kişilik gruba ayrıca Kıbrıs halk danslarından örnekler sunuldu ve öğretilti. Çalışmalar 11-15 Ağustos tarihlerinde gerçekleşti.

NECATİ ÖZKAN VAKFI ÖDÜLÜNÜ KAZANDIK

Kuzey Kıbrıs'ta kültür sanat alanında başarı gösteren kurum, kuruluş ve kişilere verilen başarı ödülleri arasında biri olan Necati Özkan Vakfı'nın 5. yılında bu yıl Has-Der'e de bir ödül verildi. Halkbilimi dergisinin tüm zorluklara rağmen çıkartılmasındaki başarısı törende vakıf yöneticileri tarafından sebep gösterilmiştir. Tören Saray Hotel'de 25.8.94 tarihinde Cumhurbaşkanı Raif Raif Denktaş himayelerinde gerçekleşmiştir.

Necati Özkan Vakfı ödül töreninden bir görüntü

Birleşmiş Milletler Günü'nde gösteri

EĞİTİM SEMİNERİ

29.9.94 tarihinde yapılan eğitim seminerinin konusu Güney Kıbrıs'la kurulan ilişkilerdi. Üyelerimiz bu ilişkilerin tarihçesi amaçları ve gelinen aşamalar konusunda bilgi verildi. Seminerde Öcal Erten ve Kani Kanol tarafından sorular yanıtlandı.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜNÜNDE GÖSTERİ

Çeşitli vesilelerle United Nation yetkililerinden gelen gösteri tekliflerine her zaman olumlu yanıt verilmesine rağmen 94 yılında ilk kez Ledra Palace Hotel'de (United Nation Opening Day) bir özel gün tertip edilmiştir. Halk Sanatları Derneği'nin yanı sıra Güney Kıbrıs'tan da Sigallı Derneği gösteri yaptı. İki tane de fotoğraf sergisinin yer aldığı günde ayrıca İngiliz kraliyet bandosu da yer aldı. 17.9.94 tarihinde gerçekleştirilen güne Has-Der 40 kişilik bir ekiple katıldı. Kına töreni ve

halkoyunlarından bölümler UN ailelerine sunuldu.

DAYANIŞMA BALOMUZ

Has-Der'in her yıl düzenlediği

geleneksel dayanışma balosu geçtiğimiz yıl 8 Ekim 94 tarihinde gerçekleşti. 250 civarında misafirin katıldığı ve Boğaz Restoranı'taki gecede ses sanatçılarının yanında tombala ve piyango satışı da yapıldı. Üyelerimizin yanında ailelerin ve dernek sempatanlarının katıldığı geceden misafirler memnun ayrıldılar.

HAS-DER GELENEKSEL PİYANGOSU

Her yıl geleneksel olarak düzenlediğimiz dayanışma piyangosu 15 Ekim 94 tarihinde noter huzurunda çekildi. On beş adet zengin hediyein bulunduğu piyangodan derneğimize iyi bir gelir kalmıştır.

HAS-DER ANKARA'DA

Has-Der halk dansları grubu 15 Kasım KKTC'nin kuruluş törenlerinde Ankara'da yapılan etkinliklere katıldı. 35 kişilik bir kafiyle 17 Kasım tarihinde Ankara'ya giden ekibimiz 18 ve 19

HAS-DER Ankara'da

Ekibimiz Christmas gecesinde

Kasım geceleri iki sahne gösterisi yaptı. Kıbrıs düğünü yanında halk oyunlarımızdan da örnekler sunulduğu gecede ekibimiz büyük beğeni kazandı.

Haşmet Gürkan: Folkloru ışık tutan Lefkoşa hakkındaki yazı ve çevirileri dolayısıyla, Mustafa Gökçeoğlu:

XII. HALKBİLİMİ SEMPOZYUMU VE HAŞ- DER HALKBİLİMİ HİZMET ÖDÜLLERİ

XII. Halkbilimi Sempozyumu 22 Aralık 94 tarihinde Atatürk Kültür Merkezi'nde yapıldı. Oturum Kani Kanol tarafından yönetildi. Konuşmacı olarak Suat Bergil, Bekir Azgın, Ahmet Erdengiz ve Tuncer Bağışkan katıldı. Birbirinden ilginç ve değerli bildiriler sunuldu. Bildirilerin sunulmasından önce Millî Eğitim ve Kültür Bakanı Mehmet Ali Talat tarafından 1994 Halkbilimi ödülleri verildi. Bu ödüller,

Mehmet Ertuğ: Gölge oyununu yaşatmasından dolayı,

Harid Fedai: Halk Edebiyatı alanındaki çalışmalarından dolayı,

Halkbilimi konularındaki derleme ve yayımlarından dolayı, Tuncer Bağışkan: Doğum ve ölümle ilgili araştırmalarından dolayı ödüle laik görüldüler.

Bildirilerin sunulmasından sonra konuşmacılara bildirileri konusunda sorular sunuldu. Geceye 100 dolayında izleyici katıldı.

YILBAŞI EĞLENCE GECELERİ

94 yıl sonu çocuklara ve büyüklere yönelik yılbaşı eğlenceleri dernek lokalinde yapıldı. 24 ve 30 Aralık günleri yapılan yılbaşı eğlenceleri daha çok eğlenceye yönelik yapıldı. Üyelerimiz gönüllericine eğlendiler.

EKİBİMİZ CHRISMAS GECESİNDE

24 Aralık 1994 tarihinde Dome

Yılbaşı eğlence gecemizden bir görüntü

Halkbilimi 40

Hotel balo salonunda düzenlenen Christmas gecesine halk dansları ekiplerimiz renk kattılar.

HAS-DER ACIK OTURUMDA

AKS Derneği 9 Aralık gecesi "Başlangıçtan bugüne halk dansları" isimli bir açık oturum düzenlemiştir. Mehmet Levent, Tanju Hastunç'un yanında derneğimiz üyelerinden Kani Kanol da oturuma konuşmacı olarak katılmışlardır.

Öğretmen Koleji öğrencilerine halk dansları öğretimi

GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞINI PROTESTO

Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın her yıl geleneksel olarak düzenlediği gençlik festivaline Federasyon çalışmalarını sırasında çağırılma sözü verilmesine rağmen derneğimiz çağırılmamıştır. Halk Sanatları derneği üyeleri tarafından tepkiyle karşılanan bu olaya seyirci kalmamış ve basın yoluyla kamuoyuna duyurulmuştur. Fina gecesi de salon önünde toplanılmış ve izlemeye gelenlere el bildirileri dağıtılmıştır.

GELENEKSEL PİKNİĞİMİZ

Geleneksel pikniğimiz 1 Mayıs 1994 tarihinde yapıldı. Katılımcı sayısının 100'e ulaştığı piknik bahar bayramına denk gelmesi özel bir anlam kazanmış oldu. Sabah saat 9.30'da LeFkoşa'dan hareket eden konvoy, Ağırdağ'daki piknik alanına gitmiş, orada ilk önce oyunlar oynanıp bölgede gezinti yapılmıştır. Yemekler yenilip şarkılar söylendikten sonra saat 14.30'a kadar oyunlar oynayan üyeler, Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın Boğaz piknik alanında düzenlediği 1 Mayıs pikniğine

katıldı. Birçok sanatçının katılıp canlı konserler verdiği şenlikte Kıbrıs'ın dört bir yanından gelen katılımcılar hoşça vakit geçirdiler.

ÖĞRETMEN KOLEJİ ÖĞRENCİLERİNE HALK DANSLARI ÖĞRETİMİ

Öğretmen kolejinin yeni binası olan Atatürk İlkokuluna taşınmasından sonra Kültür Dairesi derneğimizden halk dansları konusunda çalıştırıcı istenmiş ve bu konuda Hasan Ekmekçi görevlendirilmiştir. Hasan Ekmekçi yönetimindeki 24 kişilik Öğretmen Koleji öğrencileri çalışmalarını halen sürdürmektedir.

İDARİ BİNAMIZ HİZMETE GİRDİ

Geçmişte dernek binasının karşı sokakında alınan ve idari bina olarak düşünülen ev büyük bir tamirat geçirerek kullanıma açılmıştır.

94 yılı içerisinde Has-Der'in çevre düzenlenmesi ve idari binanın hayata geçirilmesi sağlandı. Dernek içerisinde ekilen ağaç ve çiçeklerin devamlı surette zarara uğratılması, camların kırılması ve bahçenin çöp olarak kullanılmasına karşın çare olarak çevrenin tellenmesine karar verilmiştir. 94 yılı içerisinde gerçekleştirilen bu olaylardan sonra çevrede büyük çapta değişiklik olmuştur. Zaman zaman çevre tellerinin kasıtlı olarak kesilmesine rağmen çevre yeşil özelliğini korumaktadır.

*Bu sayının çıkmasında katkıda
bulunan aşağıdaki kuruluşlara
teŐekkür ederiz*

*Anıl Spor
İnce Gümürkleme
Demet Ltd.
IŐıl Reklam
Top Shop
M.Damdelen Ltd.
Hasçelik Ltd.
İnce Elektronik*

